

Stimuleren van ondernemerschap bij vrouwen

BEST-verslag nr. 2

2004

Directoraat-generaal Ondernemingen
Europese Commissie

BEST-verslagen

BEST-verslagen geven de resultaten weer van projecten in het kader van de BEST-procedure. Deze projecten richten zich op specifieke beleidsgebieden die vooral voor kleine en middelgrote ondernemingen van belang zijn. De bedoeling is goede werkwijzen vast te stellen bij maatregelen die door nationale of regionale autoriteiten worden genomen. De verslagen in de BEST-reeks geven een overzicht van de projectresultaten en zijn gebruiksvriendelijke instrumenten om goede werkwijzen uit te wisselen en beleidsverandering op gang te brengen.

Ook andere verslagen over beste of goede werkwijzen kunnen in de reeks worden opgenomen.

Voor meer informatie:

Europese Commissie

Directoraat-generaal Ondernemingen

Eenheid 'Ambacht, kleinbedrijf, coöperaties en onderlinge maatschappijen'

B-1049 Brussel

Fax: (32-2) 295 4590

E-mail: entr-craft-small-business@cec.eu.int

Meer gegevens over de Europese Unie vindt u op internet via de Europaserver (<http://europa.eu.int>.)

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, 2004

© Europese Gemeenschappen, 2004

Overname met bronvermelding toegestaan.

Printed in Belgium

1. INLEIDING.....	6
1.1 DOEL VAN HET VERSLAG	6
1.2 OPZET VAN HET VERSLAG.....	9
2. ONDERZOEK NAAR GOEDE WERKWIJZEN BIJ HET STIMULEREN VAN VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP	9
2.1 VERZAMELEN VAN INFORMATIE OVER BESTAANDE MAATREGELEN VOOR HET STIMULEREN VAN VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP IN DE EU- EN EVA-/EER-LANDEN – METHODOLOGIE EN CRITERIA.....	9
2.2 HET IN KAART BRENGEN VAN GOEDE WERKWIJZEN IN DE EU- EN EVA-/EER-LANDEN – METHODOLOGIE EN CRITERIA	11
Actualiteit.....	11
Duidelijke doelstellingen.....	11
Klantgerichtheid.....	11
Kritische massa	11
Documentatie	11
2.3 RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK.....	13
2.3.1 <i>De publicatie “Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship”</i>	13
2.3.2 <i>De gegevensbank ‘Female Entrepreneurship’</i>	13
2.3.3 <i>De gids ‘Evaluating Actions and Measures Promoting Female Entrepreneurship’</i>	13
3. EUROPEES FORUM ‘VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP’	14
3.1 DOELSTELLINGEN	14
3.2 DEELNEMERS	14
3.3 BELANGRIJKSTE DISCUSSIEONDERWERPEN.....	14
3.4 CONCLUSIES	16
4. AANBEVELINGEN EN CONCLUSIES	17
4.1 AANBEVELINGEN.....	17
4.2 CONCLUSIES	19
BIJLAGE 1: VOORBEELDEN VAN GOEDE WERKWIJZEN IN DE EU EN EFTA/EEA-LANDEN	20
BIJLAGE 2: LEDEN VAN DE DESKUNDIGENGROEP	43

SAMENVATTING

In brede kring wordt erkend dat ondernemersdoelgroepen (zoals vrouwen, jonge ondernemers, etnische minderheden) tijdens de hele levenscyclus van bedrijven die zij opzetten, speciale ondersteuning nodig hebben. Vrouwelijke ondernemers vormen hierbij de grootste groep.

De meeste EU- en EVA-/EER-landen nemen specifieke maatregelen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap. Toch is het nooit tot onderlinge uitwisseling van goede werkwijzen gekomen. Het BEST-project “Stimuleren van ondernemerschap bij vrouwen” was meer bepaald gericht op het in kaart brengen en onderzoeken van nationale maatregelen en goede werkwijzen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap en de verspreiding daarvan in Europa. Dit gebeurde hoofdzakelijk via een onderzoek en aansluitend daaraan een Europees forum van belanghebbenden.

In het onderzoek kwamen enkele essentiële succesfactoren voor goede werkwijzen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap naar voren, die tijdens het Europees forum globaal genomen werden bevestigd. De betrokken belanghebbenden waren het in het algemeen eens over: (1) het belang van voortdurende interactie tussen nationaal en Europees beleid inzake ondernemerschap, (2) het uitwisselen van informatie voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap in Europa, en (3) de behoefte aan een gemakkelijker toegang tot financiering voor vrouwelijke ondernemers. Daarnaast werden de volgende meer specifieke aanbevelingen gedaan:

- Bureaus moeten zoveel mogelijk **vrouwelijke mentoren, opleiders en adviseurs** gebruiken om de relevantie van de maatregelen voor vrouwen te vergroten en om **als voorbeeld** te dienen.
- Er moeten zowel voor groepen als voor individuen maatregelen worden ontworpen. **Maatregelen voor groepen** geven vrouwen de kans contacten te leggen, te netwerken en te leren van de ervaringen van anderen. Via **individuele maatregelen** kan aan vrouwen uitermate doeltreffend advies worden gegeven dat rechtstreeks betrekking heeft op de problemen waarmee zij te maken krijgen.
- Maatregelen die het opstarten van een onderneming ondersteunen, moeten gericht zijn op sectoren die vrouwen voldoende inkomen bieden om hen op die manier financieel onafhankelijker te maken. Strategieën om vrouwen toegang te verschaffen tot markten met een hogere waarde in traditionele of nieuwe sectoren zijn dan ook belangrijk.
- **Opleidingsmaatregelen** dienen een modulaire aanpak te hebben, met zowel basiscursussen, zoals kostprijsberekening, marketing, boekhouden en onderhandelingsvaardigheden, als een pakket aanvullende cursussen naar keuze, op diverse belangrijke gebieden. Dit maakt de opleiding **flexibel** en geeft cliënten de mogelijkheid om de vaardigheden te kiezen waarop zij zich willen toelagen.
- Tot de opleidingsmaatregelen moet ook een **opleiding in het ontwikkelen van ondernemerschap** behoren om te werken aan een mentaliteit die voor het starten en leiden van een eigen bedrijf belangrijk is. Bedrijfsvaardigheden alleen zijn soms niet voldoende voor vrouwen, die vaak te weinig zelfvertrouwen en geloof in hun eigen capaciteiten als ondernemer hebben.
- Er moet **ondersteuning** worden geboden aan cursisten die op basis van eerder verworven vaardigheden een bedrijf hebben opgezet. Dit kan bijvoorbeeld door een mentorschap waarbij de specifieke problemen van vrouwelijke ondernemers aan de

orde komen. Wanneer vrouwen een **mentor** krijgen **bij het starten van een bedrijf**, kan deze hen ook helpen vast te stellen of zij wel de goede keuze maken.

- Maatregelen voor bedrijfsondersteuning en persoonlijke ontwikkeling moeten niet alleen op vrouwelijke ondernemers zijn gericht. Het is ook belangrijk meisjes te bereiken om hen te stimuleren ondernemer te worden en hun geloof in eigen kunnen te ontwikkelen.
- Bedrijfsondersteuning moet als kernelement de **toegang tot krediet** bevatten, aangezien een beperkte toegang tot financiële middelen veel ondernemers, zowel vrouwen als mannen, in hun mogelijkheden beperkt. Diverse methoden om in de toegang tot financiën te voorzien, zoals leninggaranties of partnerschappen met officiële financiële instellingen, kunnen de kredietkosten voor micro-ondernemers, en vrouwelijke ondernemers in het bijzonder, terugdringen.
- Het gebruiken van **netwerken** kan een waardevolle bron voor inspiratie en uitwisseling van ervaring tussen beroepsorganisaties blijken te zijn. Bovendien kan het potentiële ondernemers het nodige **zelfvertrouwen** geven om ondernemersactiviteiten te starten.
- Evenementen die aandacht van de **media** krijgen, kunnen een duidelijker beeld van vrouwelijke ondernemers geven door niet alleen te wijzen op hun problemen, maar ook op hun potentieel.
- **Gestructureerde evaluatie** van ondersteunende maatregelen is een doeltreffend middel om besluitvormers te helpen met het opzetten van betere initiatieven voor de toekomst of met een hertoewijzing van de middelen.
- **Interactie tussen verschillende nationale of communautaire beleidsvormen** die voor vrouwelijke ondernemers van belang zijn, kan zorgen voor grotere doeltreffendheid bij het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap.

Als vervolg op het project is de Europese Commissie, samen met de 25 EU-lidstaten, de EVA-/EER-landen en de kandidaat-lidstaten, beroepsorganisaties en internationale organen al begonnen aandacht aan kwesties als informatie, netwerken en toegang tot financiën te besteden.

1. INLEIDING

Het project omvatte een onderzoek en een Europees forum.

Het onderzoek leidde tot:

- een publicatie getiteld 'Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship',
- een gegevensbank 'Female Entrepreneurship',
- een gids 'Evaluating Actions and Measures Promoting Female Entrepreneurship'.

Zowel de onderzoekresultaten als ander communautair beleid betreffende het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap werden in Brussel besproken tijdens het Europees forum over vrouwelijk ondernemerschap van 28 maart 2003. Ook werden er tijdens het forum diverse gebieden aangewezen waar zowel op nationaal als op Europees vlak verdere activiteiten nodig zijn.

De resultaten van dit project kunnen ertoe bijdragen overheidsorganen, beroepsorganisaties, ondernemers (of potentiële ondernemers) en het bedrijfsleven meer bewust te maken van de steun waaraan vrouwen behoefte hebben evenals van de bestaande maatregelen en goede werkwijzen. Zij kunnen ook een steun zijn voor diegenen die de maatregelen evalueren en nieuwe, doeltreffender maatregelen plannen.

Doel van het verslag

De bijdrage van vrouwelijke ondernemers¹ aan de economische bedrijvigheid en de werkgelegenheid is in de loop der tijd toegenomen. Vrouwelijke ondernemers en hun bedrijven vormen een belangrijk en groeiend deel van het bedrijfsleven. Vrouwelijke ondernemers zijn niet alleen prominent aanwezig in bedrijfstakken waarin zij van oudsher actief waren, maar ook in minder gebruikelijke sectoren (bijv. industriële productie, bouw en vervoer). Vrouwelijke ondernemers hebben een grote verscheidenheid aan nieuwe initiatieven ontplooid en bijgedragen aan de ontwikkeling van een scala aan diensten en producten.

Ondanks een positieve trend die in de jaren negentig werd waargenomen, blijft het aandeel vrouwelijke ondernemers in Europa nog steeds laag, zowel in verhouding tot het aantal mannelijke ondernemers als tot het percentage vrouwen in de totale bevolking.

Om innovatie en werkgelegenheid in onze economieën te stimuleren is het van essentieel belang dat door vrouwen in sneller tempo nieuwe ondernemingen worden opgericht. De Europese Raad van Lissabon stelde een ambitieuze strategie vast voor Europa: *'de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld te worden'*, met de nadruk op de noodzaak van het scheppen van een gunstig klimaat voor het starten en ontwikkelen van innovatieve bedrijven, in het bijzonder kleine en middelgrote ondernemingen (MKB).

¹ Zowel in dit verslag als in het BEST-project wordt onder 'vrouwelijke ondernemer' verstaan: een vrouw die een bedrijf heeft opgericht waarin zij de meeste aandelen bezit, en die op actieve wijze bij besluitvorming, het nemen van risico's en het dagelijks beheer betrokken is.

Uit onderzoek is gebleken dat vrouwen bij het starten en leiden van een bedrijf² met een aantal moeilijkheden geconfronteerd worden. Hoewel in de meeste gevallen de problemen voor mannen en vrouwen hetzelfde zijn, zijn zij blijkbaar soms voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers groter. Dit is te wijten aan factoren als een weinig gunstig ondernemingsklimaat, type en sector van de gekozen onderneming, tekort aan informatie, gebrek aan contacten en toegang tot netwerken, discriminatie en stereotypen op basis van geslacht, gering en weinig flexibel aanbod aan voorzieningen voor kinderopvang, problemen met het combineren van werk en gezinsverplichtingen of verschillen in de wijze waarop vrouwen en mannen met ondernemerschap omgaan. Onderzoek heeft echter ook uitgewezen dat vrouwen in het algemeen wat kleinere, maar relatief levensvatbaardere ondernemingen oprichten.

De EU-lidstaten en de EVA-/EER-landen hebben verscheidene maatregelen genomen om de oprichting van een bedrijf door vrouwen en de uitbreiding van een bestaand bedrijf met een vrouwelijke eigenaar, gemakkelijker te maken. Deze maatregelen richten zich op kwesties als het starten van een onderneming, financiering, opleiding, mentorschap, informatie/advies en netwerken. Ook heeft de Europese Commissie in het kader van diverse beleidsvormen en initiatieven aandacht aan vrouwelijk ondernemerschap besteed. Zo zijn er via de Structuurfondsen, de Europese Werkgelegenheidsstrategie, het vierde communautaire Actieprogramma betreffende gelijke kansen, de kaderstrategie inzake gelijke kansen (2001-2005) en het derde Meerjarenprogramma voor het midden- en kleinbedrijf in de Europese Unie, een aantal projecten gestimuleerd.

Ook internationale organisaties als de OESO en de Verenigde Naties hebben zich bij verschillende gelegenheden over deze kwestie gebogen.

Hoewel alle lidstaten van de Europese Unie het belang van het bevorderen van ondernemerschap in het algemeen hebben erkend en de laatste jaren specifieke maatregelen hebben genomen om het vrouwelijk ondernemerschap te ondersteunen, is er nooit een proces van uitwisseling van informatie of goede werkwijzen tussen de lidstaten tot stand gekomen.

De officiële start van het ‘European Network to Promote Women’s EntrepreneurShip’ (WES-netwerk)³, dat uit vertegenwoordigers van nationale regeringen en instellingen bestaat en tot taak heeft vrouwelijk ondernemerschap te stimuleren, vormde een belangrijke stap in de richting van de totstandkoming van een informatie-uitwisselingsproces.

Na de vaststelling van het ‘Meerjarenprogramma voor ondernemingen en ondernemerschap, met name voor het midden- en kleinbedrijf (MKB)’ (2001-2005) stelde de Commissie de ‘BEST-procedure’ vast. Deze procedure biedt een kader voor projecten die het streven van de lidstaten steunen om via benchmarking of op een andere manier goede werkwijzen in kaart te brengen en uit te wisselen, waardoor een voortdurende verbetering van het ondernemingsklimaat wordt gestimuleerd. De projecten die in het kader van de BEST-procedure worden uitgevoerd, betreffen politieke prioriteiten die met de lidstaten zijn overeengekomen en richten zich op duidelijk afgebakende gebieden die voor het voortbestaan van bedrijven van bijzonder belang zijn en verbetering behoeven.

In het kader van deze procedure ging directoraat-generaal Ondernemingen in 2001 van start met een BEST-project betreffende het ‘Stimuleren van ondernemerschap bij vrouwen’. Het

² De studie “Jonge ondernemers, vrouwelijke ondernemers, medeondernemers en ondernemers uit etnische minderheden in de Europese Unie en Midden- en Oost-Europa”, in opdracht van de Commissie, Middlesex University Business School, VK

³ <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/wes.htm>

project richtte zich op het in kaart brengen van goede werkwijzen als een eerste stap binnen de BEST-procedure, mogelijkheidswijs leidend tot benchmarking van maatregelen die door de lidstaten zijn genomen om vrouwelijk ondernemerschap te stimuleren.

Dit project omvatte niet alleen een onderzoek gericht op het verzamelen van informatie over specifieke acties, ondersteunende maatregelen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap en op het in kaart brengen van goede werkwijzen, maar ook een Europees forum waardoor informatie-uitwisseling tussen de lidstaten wordt vergemakkelijkt.

Voor de realisering van het eerste onderdeel van het project stelde de Commissie via een in 2001 gestarte openbare aanbestedingsprocedure een adviseur voor de uitvoering van het onderzoek aan. Het contract werd gegund aan het 'Österreichisches Institut für Gewerbe-und Handelsforschung', IfGH. Het onderzoek werd verricht in samenwerking met de diensten van de Commissie, de leden van het WES-netwerk en andere door de lidstaten aangestelde deskundigen.

De Commissie hield toezicht op de werkzaamheden van de adviseur en was nauw betrokken bij de ontwikkeling van de toegepaste methodologie, het bepalen van criteria voor het verzamelen van informatie op nationaal en regionaal niveau en het in kaart brengen van goede werkwijzen. Zij heeft de adviseur bovendien relevante beleidsdocumenten, advies en contactpersonen ter beschikking gesteld.

Het WES-netwerk en andere door de lidstaten aangestelde deskundigen waren nauw bij dit project betrokken en hebben advies, ondersteuning, waardevolle informatie en contacten aangereikt met betrekking tot bestaande maatregelen op nationaal en regionaal niveau. In verband hiermee werden met de adviseur en/of de leden van het WES-netwerk verscheidene bijeenkomsten belegd om de stand van zaken van dit project te bespreken. Ook beroepsorganisaties werden van de uitvoering van het project op de hoogte gehouden.

Bij het onderzoek werden in de hele EU en de EER/EVA-landen¹³² nationale en een aantal regionale maatregelen geregistreerd. Met gebruikmaking van een in dit verslag opgenomen methodologie (zie punt 2.2) zijn zowel in de hierboven vermelde landen als in andere OESO-landen zoals Canada, de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland, Australië en Japan een aantal goede werkwijzen aangewezen. De bijeengebrachte informatie is te vinden in de volgende documenten⁴:

- publicatie "Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship",
- gegevensbank "Female Entrepreneurship",
- gids "Evaluating Actions and Measures Promoting Female Entrepreneurship".

Uitgebreidere informatie over inhoud en opzet van deze documenten is te vinden onder punt 2.

Het tweede deel van dit project bestond uit het organiseren van een Europees forum over vrouwelijk ondernemerschap om de uitkomsten van het onderzoek te bespreken en nieuwe ideeën voor de toekomst op te doen. Dit forum vond op 28 maart 2003 plaats in Brussel (voor meer informatie zie onder punt 3).

⁴ Deze documenten kunnen geraadpleegd en/of gedownload worden op het volgende internetadres: <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/bestproject-women.htm>

Opzet van het verslag

Dit BEST-verslag is door de diensten van de Commissie opgesteld op basis van de uitkomsten van het onderzoek naar goede werkwijzen en de conclusies van de discussie tijdens het Europees forum over vrouwelijk ondernemerschap. Het is eveneens gebaseerd op contacten en overleg met beroepsorganisaties en andere diensten in de loop van het onderzoek.

Hoofdstuk 2 van het verslag geeft een uiteenzetting van de wijze waarop het onderzoek werd uitgevoerd, de toegepaste methodologie, de definities en criteria die voor het vaststellen van goede werkwijzen zijn gebruikt, de betrokkenheid van verschillende partners en de rol van de Commissie en andere actoren in het proces. In bijlage 1 is een gedetailleerde beschrijving opgenomen van alle goede werkwijzen die zijn vastgesteld, ingedeeld naar thema. Dit hoofdstuk eindigt met een samenvatting van de inhoud van de drie door de adviseur geleverde producten, te weten de publicatie over goede werkwijzen, de gegevensbank en de gids betreffende evaluatie.

Hoofdstuk 3 geeft een samenvatting van de discussies tijdens het Europees forum over vrouwelijk ondernemerschap en doet voorstellen voor nieuwe werkterreinen zowel op Europees als nationaal niveau.

Hoofdstuk 4 onderzoekt de belangrijkste conclusies van het BEST-project en doet in de vorm van aanbevelingen suggesties voor verdere stappen.

2. ONDERZOEK NAAR GOEDE WERKWIJZEN BIJ HET STIMULEREN VAN VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP

2.1 Verzamelen van informatie over bestaande maatregelen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap in de EU- en EVA-/EER-landen – methodologie en criteria

Het onderzoek van het IfGH richtte zich op het verzamelen van informatie over specifieke acties en ondersteunende maatregelen die in de EU- en EVA-/EER-landen vrouwelijk ondernemerschap stimuleren. De maatregelen betreffen de volgende thema's:

- starten van een onderneming,
- financiering,
- opleiding,
- mentorschap,
- informatie,
- advies en consultancy,
- netwerken.

De keuze van deze thema's sloot aan bij de vraag naar het vinden van gemeenschappelijke gebieden waarop in de toekomst benchmarking mogelijk is. Dit benchmarkonderzoek kan alleen plaatsvinden bij vergelijkbare soorten acties of maatregelen.

De Commissie en de adviseur waren het eens over de methode voor het verzamelen van de gegevens en de gebruikte definities. Van bijzonder belang was de eensgezindheid over het

begrip ‘specifieke maatregelen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap’ en over de reikwijdte van de term ‘nationale maatregel’. De gebruikte definitie steunt op de volgende criteria:

Criteria betreffende de verstrekker

- De actie/maatregel is het gevolg van een beleidsinitiatief van de overheid;
- De actie/maatregel is in gang gezet door het nationale bestuursorgaan of in landen waar de betrokken bestuursorganen gedecentraliseerd zijn, door een regionaal bestuursorgaan;
- De verstrekker van de actie/maatregel is een overheidsinstantie; indien dit een particuliere instantie is, handelt deze volgens het overeengekomen overheidsbeleid.

Criterium betreffende de gebruiker

- De actie/maatregel of een deel ervan heeft de expliciete bedoeling zich te richten op vrouwelijke ondernemers of potentiële vrouwelijke ondernemers.

Criterium betreffende de inhoud

- De actie/maatregel omvat de volgende soorten steun voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap: instellingen speciaal gericht op (potentiële) vrouwelijke ondernemers, diensten en programma’s, elektronische platforms, publicaties (bijvoorbeeld gidsen, brochures of ander informatiemateriaal) en regelmatig terugkerende evenementen.

Het verzamelen van informatie kwam in elk land tot stand via steun en inlichtingen van leden van het WES-netwerk en andere nationale deskundigen. Het omvatte raadpleging van internet, rechtstreekse contacten met mensen die voor de implementatie van deze acties verantwoordelijk zijn, en literatuuronderzoek.

Er werden 132 acties en maatregelen in kaart gebracht die aan de bovengenoemde definitie voldoen. Zij bestrijken de lidstaten van de EU en de EVA-/EER-landen, met uitzondering van Liechtenstein, waar dergelijke maatregelen niet werden aangetroffen.

Opgemerkt moet worden dat, gezien de relatief strikte definitie die is gehanteerd, de acties en maatregelen die in de publicatie op een rijtje zijn gezet en in detail in de gegevensbank zijn beschreven, mogelijk niet het hele scala aan beschikbare steun voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers weergeven. In dit verband werden geen louter particuliere initiatieven en evenmin regelgeving bij het onderwerp van de studie betrokken.

De via het onderzoek bijeengebrachte informatie was niet gemakkelijk vergelijkbaar. In de meeste gevallen behelsden de geanalyseerde maatregelen meer dan één enkel type steun, met uitzondering van enkele financieringsmaatregelen of de organisatie van bewustmakingsevenementen. In het algemeen bevatten de meeste maatregelen een combinatie van verschillende specifiek op (potentiële) vrouwelijke ondernemers gerichte diensten en ondersteuning. Het zal daarom lastig zijn op dit gebied benchmarking uit te voeren.

Een groot deel van de onderzochte maatregelen krijgen of kregen financiering van de EU, met name via het vroegere initiatief NOW, het initiatief EQUAL en het Europees Sociaal Fonds (ESF).

2.2 Het in kaart brengen van goede werkwijzen in de EU- en EVA-/EER-landen – methodologie en criteria

Op basis van beschikbare informatie over bestaande maatregelen voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap werden vijftien gevallen van goede werkwijzen geselecteerd en nader onderzocht. Voor de evaluatie van deze maatregelen werd met de leden van het WES-netwerk een lijst van criteria besproken waarmee de diensten van de Commissie akkoord gingen. Opgemerkt zij dat alle goede werkwijzen volledig aan alle minimumcriteria voldoen en variaties vertonen ten aanzien van de meeste van de hieronder vermelde aanvullende criteria:

Criteria voor het selecteren van goede werkwijzen

Minimumcriteria

Actualiteit

De actie/maatregel vindt nog plaats.

Duidelijke doelstellingen

De actie/maatregel heeft duidelijk herkenbare doelstellingen.

Klantgerichtheid

De actie/maatregel en de vorm waarin deze wordt aangeboden zijn geschikt voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers.

Kritische massa

De actie/maatregel is gericht op (en wordt gebruikt door) een kritische massa (potentiële) vrouwelijke ondernemers.

Documentatie

Het welslagen en/of de ontwikkeling van de actie/maatregel wordt gedocumenteerd aan de hand van monitoring- of evaluatiegegevens.

Aanvullende criteria

Promotie/zichtbaarheid

De actie/maatregel wordt duidelijk onder de aandacht gebracht en de potentiële klanten zijn op de hoogte van het bestaan ervan.

Goede toegankelijkheid

De actie/maatregel is gemakkelijk toegankelijk voor potentiële cliënten (locatie, communicatiekanalen, administratieve verplichtingen, enz.).

Coherent dienstenaanbod

De actie/maatregel biedt een coherent pakket diensten dat betrekking heeft op de belangrijkste managementfuncties.

Kwaliteitsborging

De actie/maatregel hanteert zichtbare mechanismen voor kwaliteitsborging (algemene kwaliteitsnormen, handelsmerken, regelmatige follow-up met cliënten, enz.) en/of wordt regelmatig geëvalueerd.

Positieve effecten

De actie/maatregel heeft een duurzaam positief effect (stijging van het aantal bedrijven dat door vrouwen wordt gestart, stijging van het aantal vrouwelijke ondernemers dat naar buitenlandse markten exporteert enz.).

Relevantie

De doelstellingen van de actie/maatregel weerspiegelen de behoeften en belangen van (potentiële) vrouwelijke ondernemers in de doelregio.

Coherentie

De actie/maatregel is goed geïntegreerd in het bedrijfsondersteunend beleid van het land in kwestie en is een aanvulling op andere ondersteunende programma's voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers op nationaal en/of regionaal niveau.

De vijftien als goede werkwijzen geïdentificeerde gevallen variëren van het vereenvoudigen van het opzetten van bedrijven door vrouwen en het aanbieden van scholings- en mentorprogramma's die speciaal gericht zijn op vrouwelijke ondernemers, tot het aanbieden van zeer specifieke informatie en adviezen en het verschaffen van toegang tot de geschikte en noodzakelijke soorten netwerken en financiering.

Deze goede werkwijzen, die in bijlage 1 uitgebreid beschreven zijn, laten zien hoe vrouwelijk ondernemerschap in de diverse lidstaten van de Europese Unie en de EVA-/EER-landen via een breed scala van acties doeltreffend gestimuleerd kan worden.

Samen vormen zij een pakket acties en maatregelen dat benadrukt dat (potentiële) vrouwelijke ondernemers een reeks specifieke behoeften en verlangens hebben en dat zij de meeste kans op slagen hebben als de aan hen verleende steun alle aspecten van het ondernemerschap omvat en van hoge kwaliteit is.

In sommige lidstaten werden geen goede werkwijzen geregistreerd. Dat betekent niet dat deze landen het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap niet ondersteunen. Het is eerder een aanwijzing dat zij ofwel deze kwestie via integratie benaderen, wat betekent dat deze landen in plaats van specifieke categorieën ondernemers te steunen, ondersteunende maatregelen voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers in algemene beleidsvormen ten gunste van het MKB integreren, ofwel dat de beschikbare gegevens geen evaluatie van deze maatregelen toelieten.

Tijdens de ontwerpfase van het project leek het ook zinvol om een aantal interessante werkwijzen van andere OESO-landen onder de loep te nemen en na te gaan of de aanpak ervan vergelijkbaar is met die in de EU- en EVA-/EER-landen. Hiervoor werden de Verenigde Staten, Canada, Japan, Australië en Nieuw-Zeeland geselecteerd. Het onderzoek bestond uit een omvangrijk literatuuronderzoek en toonde aan dat de aanpak daar niet wezenlijk verschilt van die in de EU- en EVA-/EER-landen.

Een uitgebreide weergave van deze werkwijzen is opgenomen in de publicatie "Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship". Aan de orde komen doelstellingen, inhoud, resultaten en contactgegevens.

2.3 Resultaten van het onderzoek

2.3.1 De publicatie “*Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship*”

Een van de resultaten van het onderzoek is de publicatie “Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship” (beschikbaar in het Frans en Engels). Hierin wordt een opsomming gegeven van de 132 maatregelen die op nationaal en/of regionaal niveau in kaart zijn gebracht en worden hun belangrijkste kenmerken, doelstellingen en contactgegevens vermeld.

Voorts worden de vijftien gevallen van goede werkwijzen die in de EU- en de EVA-/EER-landen zijn vastgesteld uitgebreid beschreven. Dit wordt aangevuld met een gedetailleerde beschrijving van enkele andere gevallen van goede werkwijzen in respectievelijk Canada, de Verenigde Staten, Nieuw Zeeland, Australië en Japan.

Deze publicatie biedt ook informatie over de door de onderzoekers gebruikte methodologie, de gehanteerde criteria voor het in kaart brengen van bestaande nationale maatregelen en de evaluatie en selectie van goede werkwijzen.

Tot slot worden de belangrijkste bevindingen van het onderzoek samengevat en enkele richtsnoeren voor toekomstige acties gegeven.

2.3.2 De gegevensbank ‘*Female Entrepreneurship*’

De gegevensbank “Female Entrepreneurship” (Engelstalig) bevat uitgebreide informatie over de in kaart gebrachte maatregelen, en hun belangrijkste kenmerken, doelstellingen, relevantie, financieringsbron (met inbegrip van EU-financiering), operationele elementen, ontwikkelingsfase van de onderneming, evaluatie, kostprijzen, enz. Er is ook een cd-rom beschikbaar (MS-programma Access).

2.3.3 De gids ‘*Evaluating Actions and Measures Promoting Female Entrepreneurship*’

Tevens werd in het kader van dit onderzoek een evaluatiegids opgesteld met de titel “Evaluating actions and measures promoting female entrepreneurship”. Deze is verkrijgbaar in het Engels. Het document richt zich op programma-evaluatie en legt in het bijzonder de nadruk op specifieke acties en maatregelen die bedoeld zijn om vrouwelijk ondernemerschap te stimuleren.

De gids biedt niet alleen algemene informatie die van belang kan zijn voor iedereen die bij de evaluatie van geïntegreerde programma’s betrokken is, maar ook specifieke informatie die nuttig is voor ondersteunende programma’s voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers.

Opgemerkt zij dat de gids meer bestemd is voor programmabeheerders of andere personen die voor de implementatie van programma’s verantwoordelijk zijn, dan voor specialisten op het

gebied van evaluatie. De gids geeft een inleiding op de belangrijkste aspecten die met sturing en evaluatie te maken hebben en biedt een breed overzicht van de belangrijkste technische kwesties ter zake. Het document bevat nuttige instrumenten zoals evaluatieschema's, aanbevelingen over verspreiding en het gebruik van evaluatieresultaten, enz.

De publicatie "Good Practices", de gegevensbank en de "Evaluation Guide" kan men downloaden op het volgende internetadres:

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/bestproject-women.htm>

Zowel de gedrukte versies van de publicatie en de evaluatiegids als de cd-rom met de gegevensbank kunnen besteld worden via e-mail op het volgende adres:

Entr-Craft-Small-Business@cec.eu.int of per fax: +32 / 2 / 299.81.10

3. EUROPEES FORUM 'VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP'

3.1 Doelstellingen

Het Europees forum over vrouwelijk ondernemerschap vond op 28 maart 2003 plaats in Brussel (België). Het forum richtte zich op het volgende:

- Presentatie van de resultaten van het onderzoek "Goede werkwijzen bij de bevordering van vrouwelijk ondernemerschap";
- In gang zetten van een brede discussie over kwesties omtrent vrouwelijk ondernemerschap;
- Onderzoeken hoe het verder moet.

3.2 Deelnemers

Er waren 400 deelnemers uit 31 landen en verscheidene internationale organisaties bij dit evenement aanwezig. Het betrof vertegenwoordigers van beroepsorganisaties, nationale en regionale overheden, met inbegrip van de leden van het WES-netwerk, academici, onderzoekinstellingen, kamers van koophandel, banken, Euro Info Centres, adviseurs, ngo's en ondernemers uit de EU en de EVA-/EER-landen, toetredende landen en buurlanden.

Ook EU-instellingen waren vertegenwoordigd, met name de diensten die verantwoordelijk zijn voor programma's of initiatieven die met vrouwelijk ondernemerschap te maken hebben, en verder leden van het Europees Parlement.

3.3 Belangrijkste discussieonderwerpen

In een videoboodschap uitte de heer Erkki Liikanen, Europees Commissaris belast met ondernemingen en informatiemaatschappij, zijn betrokkenheid bij het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap en verzocht hij de deelnemers een actieve bijdrage te leveren

aan de discussie over de toekomst van het ondernemerschap in Europa, een discussie die in gang werd gezet met het groenboek "Ondernemerschap in Europa"⁵.

Vervolgens was het woord aan de heer Timo Summa, directeur Bevordering van het ondernemerschap van DG Ondernemingen en gezant voor het MKB in de Europese Commissie. In zijn toespraak benadrukte de heer Summa dat de Commissie voornemens is vrouwelijk ondernemerschap actief te stimuleren, de lidstaten aan te sporen van elkaar te leren en goede werkwijzen die zijn vastgesteld over te nemen. Hij riep organisaties van vrouwelijke ondernemers op een bijdrage te leveren aan de raadpleging die via het groenboek is gestart.

Tijdens de ochtendzitting werd de eerste presentatie verzorgd door het Österreichisches Institut für Gewerbe- und Handelsforschung, dat het onderzoek naar bestaande ondersteunende maatregelen ten gunste van (potentiële) vrouwelijke ondernemers had uitgevoerd. Hierin werden niet alleen de belangrijkste kenmerken en bevindingen van het onderzoek, maar ook de gehanteerde methodologie en terminologie en de gebruikte instrumenten uiteengezet.

Hierna volgde een presentatie van het Europees netwerk ter bevordering van de ondernemingszin bij vrouwen (WES). Deze presentatie richtte zich op de noodzaak van betere netwerken tussen overheden en beroepsorganisaties en het belang lering te trekken uit de goede werkwijzen van anderen.

Vervolgens werd een eerste reeks voorbeeld van goede werkwijzen gepresenteerd, te weten:

- 1) **'Online Kurs zur Existenzgründung von Frauen'** (On-linecursus voor startende vrouwelijke ondernemers)
- 2) **'Fonds de Garantie pour la Création, la Reprise ou le Développement d'Entreprise à l'Initiative des Femmes'** – FGIF (Garantiefonds voor het opzetten, overnemen of uitbreiden van ondernemingen op initiatief van vrouwen)
- 3) **'Instituto de la Mujer'** – programma **EmpresariasNet** (Instituut van de vrouw)
- 4) **'Women into the Network'** (Vrouwen in het netwerk)
- 5) **'Naisyrittäjäyyskeskus'** (Bureau voor vrouwelijk ondernemerschap)
- 6) **'Affärsrådgivare för Kvinnor'** (Bedrijfsadviseurs voor vrouwen)

Hierna volgde een presentatie van het communautair initiatief EQUAL (pijler ondernemerschap)⁶.

Op deze presentaties volgde een vruchtbaar debat. Verscheidene onderwerpen werden aan de orde gesteld, zoals de noodzaak te blijven werken aan verbetering van het ondernemingsklimaat voor kleine bedrijven, het gebrek aan betrouwbare cijfers over het aantal vrouwelijke ondernemers en medeondernemers, de noodzaak netwerken tussen beroepsorganisaties van vrouwelijke ondernemers te stimuleren, de kwestie van de overdracht van bedrijven (van levensbelang voor medeondernemers) en de noodzaak betere communicatiekanalen met banken te bewerkstelligen om vrouwelijke ondernemers gemakkelijker toegang tot microleningen te bieden.

⁵ http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/green_paper/index.htm

⁶ http://europa.eu.int/comm/employment_social/equal/index_nl.html

Tijdens de middagbijeenkomst presenteerde de Commissie (directoraat-generaal Onderzoek) het verslag “Women in industrial research”⁷.

Een tweede reeks voorbeelden van goede werkwijzen werd gepresenteerd, te weten:

- 1) ‘**Audur i Krafti Kvenna**’ (AUDUR: Rijkdom creëren met de vitaliteit van vrouwen)
- 2) ‘**Sportello Fare Impresa**’ (Loket voor het starten van een onderneming)
- 3) ‘**Kvinner i Fokus**’ – **KIF** (Vrouwen in beeld)
- 4) ‘**Apoio ao Empreendedorismo Feminino**’ (Ondersteuning van vrouwelijk ondernemerschap)
- 5) ‘**Ενίσχυση της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας**’ (Versterking van vrouwelijk ondernemerschap)
- 6) ‘**De vliegende ondernemer**’
- 7) ‘**Businessfrauencenter**’ (Centrum voor zakenvrouwen)

Het debat dat op deze presentaties volgde was gericht op de noodzaak van betere toegang tot financiering en de beoordeling van het effect van Basel II op door vrouwen geleide bedrijven.

Ook het belang van opleiding voor het ondernemerschap werd aan de orde gesteld, evenals de noodzaak van betere mentor- en begeleidingsprogramma’s die potentiële ondernemers meer zelfvertrouwen geven om ondernemingsactiviteiten te starten.

3.4 Conclusies

De belangrijkste conclusies van het forum werden nog eens benadrukt door de heer Franco Ianniello, hoofd van de eenheid Ambacht, kleinbedrijf, coöperaties en onderlinge maatschappijen van directoraat-generaal Ondernemingen. Deze conclusies zijn te vinden onder punt 4 van dit verslag. Ze kunnen ook geraadpleegd en gedownload worden via het internetadres:

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/bestproject-women.htm>

Hij wees erop dat er verdere werkzaamheden nodig zijn op de volgende terreinen:

- Verbetering van de voorlichting,
- Vereenvoudiging van het netwerken,
- Verbetering van de financieringsmogelijkheden.

⁷ http://www.europa.eu.int/comm/research/science-society/women/wir/index_en.html

4. AANBEVELINGEN EN CONCLUSIES

4.1 Aanbevelingen

Hoewel het grootste deel van het project de studie en het forum betroffen, hebben ambtenaren van directoraat-generaal Ondernemingen tijdens het project op brede schaal contacten gelegd en overleg gepleegd. Zo werden nationale overheden, beroepsorganisaties, Euro Info Centres, banken, internationale organisaties (zoals OESO, IAO en VN), ondernemers, onderzoekers en andere diensten van de Commissie benaderd.

Een aantal aanbevelingen in dit verslag komt dan ook voort uit deze activiteiten; deze werden in de meeste gevallen door de uitkomsten van het onderzoek en het forum bevestigd.

Uit de ervaringen die in dit project werden opgedaan, kunnen derhalve enkele essentiële succesfactoren voor goede werkwijzen bij het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap worden afgeleid. Zoals:

- Bureaus moeten zoveel mogelijk **vrouwelijke mentoren, opleiders en adviseurs** gebruiken om de relevantie van de maatregelen voor vrouwen te vergroten en om **als voorbeeld** te dienen.
- Er moeten zowel voor groepen als voor individuen maatregelen worden ontworpen. **Maatregelen voor groepen** geven vrouwen de kans contacten te leggen, te netwerken en te leren van de ervaringen van anderen. Via **individuele maatregelen** kan vrouwen uitermate doeltreffend advies worden gegeven dat rechtstreeks betrekking heeft op de problemen waarmee zij te maken krijgen.
- Maatregelen die het starten van een onderneming ondersteunen, moeten gericht zijn op sectoren die vrouwen voldoende inkomen bieden om hen op die manier financieel onafhankelijker te maken. Strategieën om vrouwen toegang te verschaffen tot markten met een hogere waarde in traditionele of nieuwe sectoren zijn dan ook belangrijk.
- De **opleidingsmaatregelen** dienen een modulaire aanpak te hebben, met zowel basiscursussen, zoals kostprijsberekening, marketing, boekhouden en onderhandelingsvaardigheden, als een pakket aanvullende cursussen naar keuze, op diverse belangrijke gebieden. Dit maakt de opleiding **flexibel** en geeft cliënten de mogelijkheid om de vaardigheden te kiezen waarop zij zich willen toelagen.
- Tot de opleidingsmaatregelen moet ook een **opleiding in het ontwikkelen van ondernemerschap** behoren om te werken aan een mentaliteit die voor het starten en leiden van een eigen bedrijf belangrijk is. Bedrijfsvaardigheden alleen zijn vaak niet voldoende voor vrouwen die vaak te weinig zelfvertrouwen en geloof in hun eigen capaciteiten als ondernemer hebben.
- Er moet **ondersteuning** worden geboden aan cursisten die op basis van eerder verworven vaardigheden een bedrijf hebben opgezet. Dit kan bijvoorbeeld door een mentorschap waarbij de specifieke problemen van vrouwelijke ondernemers aan de orde komen. Wanneer vrouwen die een bedrijf willen beginnen, een **mentor** krijgen, kan deze hen ook helpen vast te stellen of ze wel de goede keuze maken.

- Maatregelen voor bedrijfsondersteuning en persoonlijke ontwikkeling moeten niet alleen op vrouwelijke ondernemers zijn gericht. Het is ook belangrijk meisjes te bereiken om hen te stimuleren ondernemer te worden en hun geloof in eigen kunnen te ontwikkelen.
- Bedrijfsondersteuning moet als kernelement de **toegang tot krediet** omvatten, aangezien een beperkte toegang tot financiële middelen veel ondernemers, zowel vrouwen als mannen, in hun mogelijkheden beperkt. Diverse methoden om in de toegang tot financiën te voorzien, zoals leninggaranties of partnerschappen met officiële financiële instellingen, kunnen de kredietkosten voor micro-ondernemers, en vrouwelijke ondernemers in het bijzonder, terugdringen.
- Het gebruiken van **netwerken** kan een waardevolle bron voor inspiratie en uitwisseling van ervaring tussen beroepsorganisaties blijken te zijn. Bovendien kan het potentiële ondernemers het benodigde **zelfvertrouwen** geven om ondernemersactiviteiten te starten.
- Evenementen die aandacht van de **media** krijgen, kunnen een duidelijker beeld van vrouwelijke ondernemers geven door niet alleen te wijzen op hun problemen, maar ook op hun potentieel.
- **Gestructureerde evaluatie** van ondersteunende maatregelen is een doeltreffend middel om besluitvormers te helpen met het opzetten van betere initiatieven in de toekomst of met hertoewijzing van de middelen.
- **Interactie tussen verschillende nationale of communautaire beleidsvormen** die voor vrouwelijke ondernemers van belang zijn, kan zorgen voor grotere doeltreffendheid bij het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap.

4.2 Conclusies

De lidstaten van de Europese Unie en de Europese Commissie hebben in het kader van de BEST-procedure vrouwelijk ondernemerschap als prioriteit aangewezen. Hoewel alle lidstaten het belang van het bevorderen van ondernemerschap in het algemeen hebben erkend en de laatste jaren specifieke acties of maatregelen hebben genomen om met name vrouwelijk ondernemerschap te ondersteunen, is dit de eerste keer dat op Europees vlak uitwisseling van goede werkwijzen heeft plaatsgevonden. Via het forum strekt deze uitwisseling zich zelfs tot over de grenzen van de EU25 uit.

De in dit verslag naar voren gebrachte voorbeelden van goede werkwijzen kunnen een stimulans zijn voor de dialoog tussen de lidstaten en leiden tot betere uitwisseling van ervaringen met het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap. Hoewel de ondernemerscultuur en de maatschappelijke status van vrouwen van lidstaat tot lidstaat kunnen verschillen, worden vrouwelijke ondernemers met vrijwel dezelfde problemen geconfronteerd. In de grond gaat het erom vrouwen bewust te maken van de mogelijkheden die zij vandaag de dag hebben en hen te steunen bij het leggen van de nodige zakelijke contacten. Vrouwen lijken vaak een andere visie op het ondernemerschap te hebben dan mannen. **Bij het ontwerpen en aanbieden van steunmaatregelen die op vrouwelijke ondernemers zijn gericht, is het daarom van wezenlijk belang ook rekening te houden met genderspecten.** Zo moeten bureaus zich bij het opstellen van hun steunmaatregelen altijd bewust zijn van de uiteenlopende kenmerken van hun vrouwelijke en mannelijke cliënten en van de obstakels die hun economische participatie in de weg staan.

Het is aangetoond dat er diverse manieren bestaan om de algemene en specifiek nationale problemen waarmee vrouwelijke ondernemers te maken krijgen, aan te pakken. Aangezien veel obstakels voor vrouwelijke ondernemers in heel Europa vrijwel gelijk zijn, kunnen **in de meeste gevallen de beschreven goede werkwijzen iets toevoegen aan het totaalpakket van mogelijke acties in de meeste Europese landen.** De gekozen aanpak – of het nu gaat om een instelling die een breed scala van diensten aan (potentiële) vrouwelijke ondernemers aanbiedt, of om gerichte ondersteunende programma's, elektronische platforms, specifieke evenementen – hangt meer af van de omvang en aard van de problemen die moeten worden aangepakt dan van het politieke klimaat in een land. Het is ook van belang hier op te merken dat de aanpak van de vijf andere OESO-landen die in het onderzoek geanalyseerd werd, niet wezenlijk verschilt van de methoden die binnen de Europese Unie en de EVA-/EER-landen worden toegepast.

Dit project en de daarbij behorende follow-upacties kunnen de weg effenen voor een **groeidend bewustzijn van de specifieke problemen en obstakels waarmee (potentiële) vrouwelijke ondernemers geconfronteerd worden en een discussie op gang brengen over de meest geschikte soorten acties en maatregelen** om vrouwen te helpen deze problemen te overwinnen.

De publicatie van het groenboek “Ondernemerschap in Europa” en de respons op de openbare raadpleging zal samen met de activiteiten van de MKB-gezant van de Commissie⁸ zeker leiden tot extra aandacht voor kwesties die verband houden met vrouwelijk ondernemerschap in Europa, en op die manier de oprichting en uitbreiding van bedrijven met vrouwelijke eigenaars ondersteunen.

⁸ http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/sme_envoy/index.htm

BIJLAGE 1: VOORBEELDEN VAN GOEDE WERKWIJZEN IN DE EU EN EFTA/EEA-LANDEN

Instellingen

HET CENTRUM VOOR ZAKENVROUWEN (OOSTENRIJK)

Programma

Het Centrum voor zakenvrouwen ('Businessfrauencenter', BFC) in Oostenrijk biedt duurzame ondersteuning op maat, die is gericht op de specifieke behoeften van vrouwelijke ondernemers en is gebaseerd op netwerken en langdurige contacten met cliënten.

Instelling

Het Centrum voor zakenvrouwen werd in 1997 in Wenen door het ministerie van Vrouwenzaken geopend als financieel informatiecentrum voor vrouwelijke starters. Het Centrum is intussen uitgegroeid tot een privaatrechtelijke organisatie die wordt gefinancierd uit lidmaatschappen, honoraria voor verleende diensten en subsidies die voornamelijk afkomstig zijn van het ministerie van Sociale Zekerheid en Generaties. Op dit moment heeft het Centrum drie contactpunten: in Wenen, Graz en Klagenfurt. De door deze contactpunten verleende diensten variëren van steun bij het starten van een bedrijf en informatie tot advisering, scholing en netwerken. De diensten zijn op elk contactpunt nagenoeg gelijk.

Inhoud

Het *netwerk*-karakter van het Centrum voor zakenvrouwen moet een brede ondersteuning voor zijn klanten garanderen. Aangezien de meeste vrouwelijke ondernemers in Oostenrijk hun bedrijf alleen leiden, hecht men veel belang aan het uitwisselen van ervaringen met andere leden van het Centrum. Het netwerk van het Centrum voor zakenvrouwen stelt vrouwelijke ondernemers in staat contacten te leggen met competente partners, terug te vallen op de ervaringen van andere ondernemers, te profiteren van de motivatie in de groep en contact te leggen met potentiële samenwerkingspartners en klanten. De leden van het netwerk kunnen de maandelijkse netwerkbijeenkomsten bijwonen en krijgen 25% korting op door het Centrum georganiseerde workshops en coaching. Alle leden van het netwerk krijgen de gelegenheid hun bedrijf gratis op de BFC-homepage en in de BFC-nieuwsbrief te presenteren.

Het *coaching*-programma van het Centrum voor zakenvrouwen wordt voor elke cliënt afzonderlijk opgesteld. De vrouwelijke ondernemers definiëren zelf de doelstellingen die zij met de coachingsessies willen bereiken. Met het oog op een doelgerichte en efficiënte coaching ontvangen zij vooraf een lijst met relevante vragen en een checklist. Coaching kan, indien gewenst, ook per telefoon of e-mail plaatsvinden.

Het Centrum voor zakenvrouwen biedt een algemene *opleiding* van ongeveer zes maanden aan. Deze cursus omvat personeelsbeleid, bedrijfsoriëntatie, marketing en het werven van en het onderhouden van contacten met klanten. De deelnemers aan de cursus ontwikkelen hun bedrijfsconcept en actieplan in groepsverband, wat de teambuilding en het netwerken onder vrouwelijke ondernemers moet bevorderen. Om intensieve en persoonlijke zorg te garanderen kunnen er maximaal twaalf personen aan de cursus deelnemen. Om het nut van de opleiding te evalueren en de verleende diensten regelmatig te verbeteren, vindt er een half jaar na elke

cursus een bijeenkomst met de klanten van het Centrum plaats om het effect van de opleiding op de vrouwelijke ondernemers te bespreken. In april 2002 is de derde cursus van start gegaan.

Resultaten

Het succes van het Centrum voor zakenvrouwen in Wenen blijkt uit de cijfers. In 2001 werden via internet meer dan 200.000 keer om inlichtingen gevraagd. Dit betekende een stijging van 82 per dag in december 2000 naar meer dan 1000 per dag in december 2001. Meer dan 3000 nieuwsbrieven werden aan belangstellenden toegezonden en 271 (potentiële) vrouwelijke ondernemers kregen tijdens 28 BFC-evenementen advies; daarnaast organiseerde het Centrum samen met andere organisaties nog 13 evenementen met 260 deelnemers. Het Centrum voor zakenvrouwen is ook van start gegaan met een grote promotiecampagne via de belangrijkste Oostenrijkse media. In bijna alle dagbladen, tijdschriften en op de televisie verschenen rapportages over het centrum, zodat het BFC bij zijn potentiële cliënten in Oostenrijk goed bekend moet zijn.

Contactgegevens:

Businessfrauencenter
Mw. Sylvia Fullmann
Dominikanerbastei 21/40
A-1010 Wenen
tel.: +43 1 535 32 65
fax: +43 1 546 80 02 65
e-mail: office@bfc.at
internet: www.bfc.at

BUREAU VOOR VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP (FINLAND)

Programma

Het Finse 'Bureau voor vrouwelijk ondernemerschap' ('Naisyrittäjäyyskeskus') stimuleert ondernemerschap en netwerken van startende vrouwelijke ondernemers. Het mentormodel heeft veel publiciteit gekregen en levert een aanzienlijke bijdrage aan het zichtbaar maken van vrouwelijk ondernemerschap.

Instelling

Het Bureau voor vrouwelijk ondernemerschap (BVO) werd in 1996 opgericht en maakt deel uit van het netwerk van de Vereniging voor banen en maatschappij. Het bureau werd aanvankelijk gefinancierd door het ministerie van Handel en Industrie en door particuliere bedrijven, banken, verzekeringsmaatschappijen, ondernemings-federaties en onderwijsinstellingen. Sinds 2000 ontvangt het BVO ook subsidie van het Europees Sociaal Fonds (ESF) en het Finse ministerie van Onderwijs. Van de 30 bureaus voor ondernemingen in Finland is het BVO het enige dat specifieke diensten voor vrouwen aanbiedt. De activiteiten zijn gebaseerd op ondersteuning en het verstrekken van gratis advies op verschillende zakelijke gebieden door ervaren vrouwelijke ondernemers.

Inhoud

Het Bureau voor vrouwelijk ondernemerschap biedt scholing en informatie over procedures voor het opzetten van een onderneming, individueel advies, opleiding in ondernemerschap en mentorschap. De activiteiten richten zich op het vormen van ondernemers.

Succes door mentorschap: het door het BVO ontwikkelde mentormodel is gebaseerd op de praktische behoeften van startende vrouwelijke ondernemers. Tijdens regelmatige, vertrouwelijke gesprekken steunt de persoonlijke mentor – een zorgvuldig geselecteerde ervaren vrouwelijke ondernemer – haar pupil, de nieuwe ondernemer, met haar kennis, ervaring en contacten en geeft zo individuele adviezen en steun op maat. Het BVO heeft sinds 1998 in Finland en ook daarbuiten 15 mentorprogramma's georganiseerd. Momenteel loopt er een gezamenlijk mentorprogramma voor vrouwelijke ondernemers in Litouwen en Finland.

Opleiding, advies en informatiediensten: het BVO verstrekt via gratis cursussen, individueel advies en netwerkbijeenkomsten ondernemersadvies en informatie over de procedure voor het starten van een onderneming. Een individuele opleidingsgroep bestaat uit maximaal 12 vrouwen. De cursusonderwerpen worden aan de hand van de behoeften van de cursisten bepaald; de deskundigen en docenten zijn zelf actieve ondernemers en zelfevaluatie aan de hand van door de cursisten ingevulde feedbackformulieren vormt een integraal onderdeel van elke opleiding, cursus of bijeenkomst.

Het zichtbaar maken van vrouwelijk ondernemerschap: een van de belangrijkste doelstellingen van het BVO is al vanaf het begin het zichtbaarder maken van vrouwelijke ondernemers. Hiertoe werd de publiciteit gezocht. In 2002 verschenen er bijvoorbeeld in diverse tijdschriften en kranten meer dan 40 artikelen over de modellen en activiteiten van het bureau en ook de radio besteedde aandacht aan de werkwijze. Bovendien werkt het BVO samen met een netwerk van speciale adviseurs voor vrouwelijk ondernemerschap die door de 15 Finse Centra voor werkgelegenheid en economische ontwikkeling zijn benoemd om het mentormodel over heel Finland te verspreiden en uit te voeren. Het BVO onderhoudt ook netwerkstructuren met lokale bedrijven en gebruikt deze contacten voor het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap.

Resultaten

Het werk van het BVO wordt internationaal erkend. Met name het mentormodel voor ondernemerschap, waarbij nieuwe ondernemers een persoonlijke mentor krijgen toegewezen, heeft belangstelling gewekt in landen als Zweden, Litouwen en het Verenigd Koninkrijk (Noord-Ierland). Het werk van het bureau is een geliefd onderwerp op verschillende internationale conferenties, tijdens seminars en in diverse publicaties. In 2002 werden er meer dan 300 afspraken met deskundigen en adviseurs gemaakt en woonden meer dan 200 vrouwen lezingen over speciale onderwerpen bij. Meer dan 800 vrouwen in heel Finland namen deel aan seminars of evenementen op het gebied van vrouwelijk ondernemerschap en bijna 100 vrouwen woonden door het bureau georganiseerde informatiebijeenkomsten bij. Naar schatting werden er dankzij deze activiteiten in 2002 ongeveer 80 nieuwe ondernemingen opgezet.

Contactgegevens:

Naisyrittäjyyskeskus
Mw. Ritva Nyberg
Kaisaniemenkatu 1 Ba 71
FIN-00100 Helsinki
tel.: +358 9 5422/4466
fax. +358 9 5422/4488
e-mail: ritva.nyberg@nyek.inet.fi
internet: www.naisyrittajyyskeskus.fi

Ondersteunende programma's

MET DE VLIEGENDE ONDERNEMERS (BELGIË)

Programma

Het Belgische programma 'De Vliegende Ondernemer' heeft tot doel het aantal vrouwelijke ondernemers te doen stijgen door het zelfstandig ondernemerschap 'zachter' te maken, d.w.z. het voor een vrouwelijke ondernemer gemakkelijker te maken om een goede balans te vinden tussen werk en privé-leven door in noodgevallen een professionele plaatsvervanger aan te bieden.

Instelling

De Vliegende Ondernemer moet een nieuw soort beroep worden. Het programma stelt vrouwen in staat een zelfstandig ondernemer te worden die tijdelijk een bestaande ondernemer of haar partner vervangt bij onvoorziene omstandigheden (bv. ziekte, ongeval, crisis), bij geplande afwezigheid (bv. vakantie, zwangerschapsverlof, opleiding) of in drukke periodes. 'De Vliegende Ondernemer' werd in oktober 2001 opgezet door het Centrum van Zelfstandige Ondernemende Vrouwen (CEZOV) van de organisatie Markant. De opleidingscursussen vinden plaats in elk van de vijf Vlaamse provincies en in Brussel. Het programma ontvangt subsidie van het Europees Sociaal Fonds (ESF).

Inhoud

Het programma van 'De Vliegende Ondernemer' bestaat uit een opleidingscursus die is opgebouwd uit drie modules en een afsluitende stageperiode: de *startercursus* is bedoeld om de deelnemers een goede economische basis als Vliegende Ondernemer te verschaffen. Het eerste deel van de opleidingscursus omvat starterprocedures, verkooptechnieken, boekhouding, fiscaliteit, orderverwerking, facturering en financiële planning en het ondernemingsplan.

De startercursus wordt gevolgd door de module ICT-opleiding waarin de beginselen van Word, Excel, internet en Outlook worden behandeld en die kan worden aangepast aan de kennis van de deelnemers. De module is ontworpen om de achterstand van veel vrouwelijke

ondernemers op het gebied van informatie- en communicatietechnologie (ICT) weg te werken.

De laatste module, ontwikkeling van ondernemerschap, is gericht op versterking van de persoonlijkheid, opleiding in situatiebeoordeling, efficiënte tijdsindeling en communicatie.

De opleidingscursus wordt gevolgd door een stageperiode bij een zelfstandig ondernemer, zodat de deelnemers hun kennis in praktijk kunnen brengen. De potentiële Vliegende Ondernemer moet hiertoe een presentatie voorbereiden om zichzelf voor te stellen aan potentiële bedrijven waar zij stage zou kunnen lopen.

Aan het einde van de cursus ontvangt elke deelnemer een certificaat en evalueert zij de docenten. De kritische feedback van de deelnemers en van de onderwijsdeskundigen van het CEZOV die de cursussen bijwonen en deze indien nodig bijstellen, staat garant voor een hoge kwaliteit en de relevantie van het programma.

Resultaten

De belangstelling voor deelname aan het programma is erg groot. Vanaf de start in oktober 2001 tot juni 2002 hebben 250 personen informatiemateriaal aangevraagd, en door de beperkte capaciteit wordt het programma momenteel door 55 personen gevolgd. Met de Vliegende Ondernemers heeft het CEZOV een nieuw beroep gecreëerd; het probeert nu ook een juridische en sociale status voor de Vliegende Ondernemers te bereiken. De mogelijkheid de hulp van een Vliegende Ondernemer in te roepen is al opgenomen in de verzekeringspolis van de zelfstandige ondernemer.

Contactgegevens:

Markant CEZOV

Mw. Christine Van Nuffel

Spastraat 8

B-1000 Brussel

tel. : +32 (0)2 286 93 40

fax : +32 (0)2 286 93 69

e-mail: christine.vannuffel@markantvzw.be

internet: www.markantvzw.be

GARANTIEFONDS VOOR VROUWEN (FRANKRIJK)

Programma

Het 'Garantiefonds voor het opzetten, overnemen of uitbreiden van ondernemingen op initiatief van vrouwen ('Fonds de Garantie pour la Création, la Reprise ou le Développement d'Entreprise à l'Initiative des Femmes', FGIF) in Frankrijk vergemakkelijkt de toegang tot financiering voor vrouwen die een onderneming willen opzetten, overnemen of uitbreiden.

Instelling

Het FGIF werd opgericht omdat het voor vrouwen moeilijk bleek te zijn een bankkrediet te krijgen. Het FGIF wordt beheerd door een particuliere organisatie, het Instituut voor

ontwikkeling van de sociale economie ('Institut de Développement de l'Economie Sociale', IDES) en ontvangt subsidie van onder meer het Europees Sociaal Fonds (ESF). Het IDES werd in 1983 opgericht toen de instellingen van de sociale economie (zoals verenigingen, coöperaties) besloten een deel van hun reserves te investeren in ondernemingen in de sociale sector. Sinds 1989 beheert het IDES diverse door het rijk gesubsidieerde garantiefondsen, waaronder het FGIF.

Inhoud

Het FGIF ontstond in 1989 uit een overeenkomst tussen de staatssecretaris voor Vrouwenrechten en het IDES. Toegang tot financiering werd gezien als een van de belangrijkste obstakels waarmee vrouwen die ondernemer willen worden, te kampen hebben wegens een gebrek aan eigen middelen, de kleinschaligheid van hun project of zelfs door discriminerende praktijken van financiële instellingen. De overheidsgarantie draagt op twee manieren bij aan het verbeteren van deze situatie: de financiële zekerheid die aan de banken wordt geboden en de evaluatie vooraf van de levensvatbaarheid van het project. Het initiatief wordt aangevuld met bedrijfsadviezen tijdens de eerste fase van het opzetten van de onderneming.

Het FGIF is bedoeld voor alle vrouwen die een onderneming willen opzetten of overnemen of die hun bedrijf willen uitbreiden, of die deze stap niet langer dan 5 jaar geleden hebben genomen. Om een garantie te verkrijgen moet de vrouwelijke ondernemer contact zoeken met de lokale of regionale gedelegeerde voor vrouwenrechten en met een bank. De bank neemt vervolgens een financieringsbesluit en stuurt, als de financiering is goedgekeurd, de documenten naar het IDES die besluit of het garant zal staan.

Deze garantie heeft betrekking op bankleningen voor werkkapitaal of investeringen met een middellange looptijd. Bij een lening van 5000 tot 38.000 euro met een looptijd van 2 tot 7 jaar garandeert het FGIF maximaal 70% van het bedrag. Het maximumbedrag van de gegarandeerde lening is onlangs verhoogd van 22.000 naar 38.000 euro.

Resultaten

Sinds het begin van het initiatief in 1989 hebben meer dan 2500 vrouwelijke ondernemers een verzoek ingediend; 60% van hen heeft een garantie gekregen voor een lening van gemiddeld 19.000 euro. In 2001 werden 132 garanties verstrekt voor een bedrag van bijna 4 miljoen euro (gemiddelde lening 30.300 euro). Deze stijgende lijn zet zich ook in 2002 voort. Over het algemeen wordt 80% van de leningen volgens de overeengekomen voorwaarden terugbetaald. Het IDES heeft de profielen van de vrouwen die gebruikmaken van het FGIF geanalyseerd en daarbij ontdekt dat deze flink afwijken van zowel het profiel dat bij de oprichting van het FGIF werd verwacht als het gemiddelde profiel van vrouwen die een bedrijf starten zonder een beroep op het FGIF te doen. Anders dan vrouwen die nooit eerder hebben gewerkt of langdurig werkloos zijn geweest, zijn de meeste (72%) vrouwelijke ondernemers die bij het FGIF aankloppen, slechts korte tijd werkloos geweest en willen zij gebruikmaken van hun lange beroepservaring (gemiddeld 18 jaar). 65% van de door vrouwen geleide bedrijven die gebruikmaken van het FGIF heeft geen werknemers en 97% heeft minder dan drie werknemers. De eerste investering van de FGIF-vrouwen is twee keer zo hoog als de gemiddelde investering van hun collega's die niet bij het FGIF aankloppen.

Contactgegevens:

Institut de Développement de
l'Economie Sociale (IDES)
Mw. Danièle Clair
10-12 rue des Trois Fontanot
F - 92022 Nanterre Cedex
tel. : +33 155 23 07 13
fax : +33 149 00 19 82
e-mail: danièle.clair@esfin-ides.com
internet: www.esfin-ides.com

VERSTERKING VAN VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP (GRIEKENLAND)**Programma**

Het Griekse programma 'Versterking van vrouwelijk ondernemerschap' ('Ενίσχυση της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας') steunt vrouwen bij het opzetten van moderne, levensvatbare ondernemingen, voornamelijk op het gebied van industrie, e-handel, dienstverlening en toerisme, met speciale nadruk op lokale en regionale ontwikkeling.

Instelling

Met het programma wordt beoogd het voor vrouwen in de leeftijd van 18 tot 55 jaar, die geen ervaring hebben met ondernemerschap, gemakkelijker te maken ondernemer te worden, door hen financiële steun te verlenen voor het exploiteren van hun kennis, opleiding en talenten. Tussen 2000 en 2006 wordt het programma uitgevoerd door de Helleense Organisatie voor MKB en ambachten (EOMMEX), een overheidsorgaan ter ondersteuning van het MKB. De organisatie werd in 1977 opgericht en staat onder toezicht van het ministerie van Ontwikkeling. De EOMMEX heeft als taak de modernisering en ontwikkeling van het MKB te bevorderen om bedrijven in staat te stellen te voldoen aan de eisen van het voortdurend veranderende bedrijfsklimaat.

Inhoud

Het programma komt voort uit de poging meer vrouwen toegang te verlenen tot het bedrijfsleven en bestrijkt het hele land. Via de daartoe gemachtigde kantoren van de EOMMEX in de prefecturen kunnen vrouwen financiering verkrijgen. Deze wordt verstrekt tot maximaal 50% van de volledige ondernemingsplannen (zoals uitgaven voor aankoop van productieapparatuur, onderzoek en advies, opleiding en marketingdiensten) die door de vrouwelijke aanvrager worden ingediend. De hoogte van de financiering is afhankelijk van de soort op te richten onderneming, maar in elke prefectuur worden dezelfde criteria gehanteerd.

Een van de belangrijkste doelstellingen van het programma is het creëren van moderne, duurzame ondernemingen, waarbij speciale nadruk wordt gelegd op regionale ontwikkeling en lokale economie. Er wordt veel aandacht besteed aan ondernemingen op het gebied van industrie, e-handel, dienstverlening en toerisme die banden hebben met de sociale economie

en/of betrokken zijn bij milieubescherming. De ondernemingen dienen nieuwe technologie en innovatie toe te passen, die leidt tot de ontwikkeling en productie van en de handel in 'nieuwe' of verbeterde producten. Bovendien dienen de bedrijfsactiviteiten de tradities en cultuur van het land op creatieve wijze verder te ontwikkelen.

Resultaten

De eerste ronde van het programma ging in september 2001 van start. Tot eind januari 2002 konden voorstellen worden ingediend. In totaal werden 945 voorstellen uit heel Griekenland ontvangen, waarvan bijna 40% uit de regio Attika en ongeveer 20% uit Centraal-Macedonië. Naar verwachting zullen er in 2003 60 ondernemingen zijn opgericht door vrouwelijke ondernemers die aan het programma hebben deelgenomen. Dit aantal zou in 2006 kunnen stijgen naar 150. Er wordt verwacht dat de particuliere investeringen in 2003 18 miljoen euro zullen bedragen en dat dit bedrag tegen 2006 tot 32 miljoen euro zal oplopen. Het programma zal vermoedelijk ook leiden tot het scheppen van een aanzienlijk aantal nieuwe volledige banen.

Contactgegevens:

EOMMEX

Mw. Avgoustidou

16, Xenias St. en Evrou

GR-11528 Athene

tel.: +30-210 749 12 19

fax: +30-210 749 11 53

e-mail: dinecs@eommex.gr

internet: www.ypan.gr

VAKBEKWAAMHEIDSOPLEIDING VOOR VROUWEN IN HET BEDRIJFSLEVEN **(IERLAND)**

Programma

De 'Vakbekwaamheidsopleiding voor vrouwen in het bedrijfsleven (Women in Business, WiB)' in Ierland biedt vrouwen die een micro-onderneming willen opzetten, een professionele opleiding in bedrijfsvoering, teneinde hun vakbekwaamheid te vergroten en zo hun kansen te verbeteren.

Instelling

De West Cork Enterprise Board werd in 1993 opgericht als een van de 35 Enterprise Boards die door de Ierse regering en de Europese Unie werden opgezet. Dit netwerk, dat onder het Ierse ministerie van Ondernemingen, Handel en Werkgelegenheid valt, heeft als taak het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen bevorderen en de ontwikkeling van lokale ondernemingen te ondersteunen door bedrijfsadvies, financiële bijstand en managementopleidingen te geven. De West Cork Enterprise Board bestrijkt het plattelandsgebied van West Cork in Zuidwest-Ierland met een bevolking van ongeveer 64.000 mensen. Tot op heden heeft zij aan 300 lokale ondernemingen 4 miljoen euro subsidie verstrekt, hetgeen tot 800 volledige banen heeft

geleid. Daarnaast heeft zij aan 1350 ondernemers (van wie meer dan de helft vrouwen) steun verleend voor ondernemerschap en capaciteitsopbouw.

Inhoud

In 1999 ging de West Cork Enterprise Board van start met een proefprogramma voor bedrijfsontwikkeling voor zakenvrouwen in West Cork. Deelnemers aan het programma worden opgeleid door een team van ervaren, deskundige bedrijfsadviseurs die allerlei thema's bestrijken: marketing, verkoop, financiën, budgettering en boekhouding, belasting en bedrijfswetgeving. Een aantrekkelijk punt van het programma is het verstrekken van één-op-één mentoring, wat zakenvrouwen helpt bij problemen en taken waarvoor specialistische ondersteuning en deskundig advies vereist is.

Deelnemers aan het programma krijgen een diploma van de Nationale Examencommissie voor toezicht en management (National Examining Board for Supervision and Management (NEBS)). Het proefprogramma, dat negen maanden duurde, werd door 19 lokale zakenvrouwen met succes afgesloten.

Wegens het succes van het proefprogramma organiseerde de West Cork Enterprise Board in 2000 en 2001 het programma 'Vrouwen in het bedrijfsleven' nog twee keer en ging in september 2002 een vierde opleidingsprogramma van start. Het ondersteunen en stimuleren van het concurrentievermogen van ondernemingen van vrouwen vormt nu een integraal onderdeel van het ondersteunend programma voor ondernemers van de West Cork Enterprise Board.

Resultaten

In augustus 2002 hadden 50 zakenvrouwen aan de tot dan toe drie WIB-programma's deelgenomen. De helft van hen is actief in de dienstensector en richt zich op de lokale markt. 60% van de deelnemers gaf tijdens de evaluatie van het programma aan dat zij het meeste profijt hadden gehad van de contacten met andere zakenvrouwen in gelijke omstandigheden, waardoor zij de gelegenheid hadden gekregen om nieuwe zakenrelaties op te bouwen en contacten te leggen. 35% van de zakenvrouwen meldde dat de vakbekwaamheidsopleiding hun veel meer zelfvertrouwen en eigendunk had gegeven, terwijl 40% aangaf dat de opleiding hen strategischer en doelgerichter had gemaakt in de dagelijkse bedrijfsvoering. De vaardigheid waar de deelnemers het meest profijt van hadden, was dat zij nu in staat waren efficiëntere financiële en fiscale beheerssystemen in hun bedrijf door te voeren.

Contactgegevens:

West Cork Enterprise Board
Mw. Ann Lynch
Kent Street
IRL-Clonakilty, Co. Cork
tel.: +353-23 347 00
fax: +353-23 347 02
e-mail: enterprise@wceb.ie
internet: www.wceb.ie

LOKET VOOR HET STARTEN VAN EEN ONDERNEMING (ITALIË)

Programma

Het Italiaanse 'Loket voor het starten van een onderneming' ('Sportello Fare Impresa') stimuleert het opzetten en uitbreiden van nieuwe economische activiteiten in de ambachtelijke sector, die de ondernemer in staat stellen het juiste evenwicht te vinden tussen hard werken en genieten van het werk.

Instelling

Het 'Loket voor het starten van een onderneming' werd in 1999 opgezet door de Commissie gelijke kansen. Het loket heeft een landelijk bereik, aangezien elk plaatselijk kantoor van de Nationale confederatie van ambachten (Confartigianato) zo'n loket heeft.

Inhoud

Het 'Loket voor het starten van een onderneming' is gericht op vrouwen die een onderneming willen opzetten of een bestaand bedrijf willen vernieuwen. De maatregel beoogt vrouwen door middel van diverse ondersteunende maatregelen te stimuleren een bedrijf in de ambachtelijke sector te starten, te helpen bij toetreding tot deze sector en een alternatief te bieden voor werkloosheid, huishoudelijk werk of werken in loondienst. De voorlichting die rechtstreeks door deskundigen van het 'Loket voor het starten van een onderneming' en via informatiemateriaal en publicaties wordt verstrekt, moet vrouwen helpen bij het opzetten van een onderneming die zich de eerste jaren stabiel ontwikkelt.

Het '*Loket voor het starten van een onderneming*' helpt vrouwelijke ondernemers bij het overwinnen van bureaucratische problemen in de startfase en bij het verkrijgen van zachte financiering, waarvoor speciale overeenkomsten met financiële instellingen zijn gesloten. Bovendien wordt de situatie van de vrouwelijke ondernemers voortdurend gecontroleerd. Nieuwe ondernemers worden ondersteund via opleidingscursussen. Zij krijgen ook informatie over de mogelijkheden zich aan te sluiten bij ondersteunende programma's op nationaal en plaatselijk niveau.

Bovendien heeft het 'Loket voor het starten van een onderneming' een speciaal handboek uitgegeven, '*Hoe start ik een ambachtelijk bedrijf*' ('Come avviare un'impresa artigiana'). Hierin staat nuttige informatie voor vrouwen die ondernemer willen worden. Het handboek is ook on line beschikbaar via de internetsite van Confartigianato.

Resultaten

Het 'Loket voor het starten van een onderneming' is belangrijk omdat er door het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap in de ambachtelijke sector - als alternatief voor het werken in loondienst - veel nieuwe kleine en middelgrote ondernemingen in Italië zijn ontstaan. Vooral in het noorden van Italië, waar de overeenkomsten met banken tot meer financiering - zelfs met weinig garanties - hebben geleid, hebben de loketten goede resultaten behaald. Veel vrouwen zochten contact met de plaatselijke kantoren van Confartigianato en de statistieken wijzen uit dat 20% van de nieuwe bedrijven die in de startfase werden ondersteund de eerste jaren goed presteerden.

De initiatiefnemers van deze maatregel hopen nieuwe financiers te vinden om contact te kunnen leggen met meer nieuwe bedrijven met vrouwelijke eigenaars en hen te helpen bij het

scheppen van een nieuwe ondernemerscultuur. Er staan bijscholingscursussen voor medewerkers van het 'Loket voor het starten van een onderneming' op het programma om een betere kennis van de wetgeving op het gebied van vrouwelijk ondernemerschap te garanderen.

Contactgegevens:

Confartigianato

Dhr. Luciano Petracchi

Via San Giovanni in Laterano 152

I - 00184 Rome

tel: +39 06 70 37 41

fax: +39 06 70 45 21 88

e-mail: confartigianato@confartigianato.it

internet: www.confartigianato.it

MENTORSCHAP LEIDT TOT SUCCES (LUXEMBURG)

Programma

Het programma 'Mentorschap leidt tot succes' ('Mentoring macht Erfolg') in Luxemburg ondersteunt vrouwen die een leidinggevende functie of zelfstandig ondernemerschap ambiëren, teneinde een gunstig klimaat voor vrouwelijke managers te scheppen, adequate structuren voor carrièregerichte vrouwen te ontwikkelen, de bekwaamheden van vrouwen te laten zien en de dialoog tussen generaties te bevorderen.

Instelling

'Mentorschap leidt tot succes' wordt uitgevoerd door Zarabina, een vereniging die gelijke kansen voor vrouwen beoogt te integreren in lokale en regionale ontwikkelingsstrategieën. Het programma wordt ondersteund door het Europees Sociaal Fonds (ESF), het ministerie van Arbeid en Werkgelegenheid en sommige gemeenten. 'Mentorschap leidt tot succes' is een onderdeel van het regionale project 'Bevordering van de positie van vrouwen en regionale ontwikkeling'.

Inhoud

'Mentorschap leidt tot succes' is een contact- en coördinatiecentrum dat zich richt op mentorschap. Het koppelt leidinggevende vrouwen die hun beroepservaring aan anderen willen doorgeven, met vrouwen die willen profiteren van optimaal advies en steun van succesvolle vrouwen. Tijdens het mentorschap kunnen problemen in een informele en ongedwongen sfeer openlijk worden besproken en kan kennis worden overgedragen. Belangstellende vrouwen kunnen gratis aan het programma deelnemen.

Om te zorgen voor een goed mentorschap zijn er criteria ontwikkeld om een goede combinatie van mentor en pupil te vinden, waarbij rekening wordt gehouden met de professionele achtergrond van de deelnemers, de vakbekwaamheid en de professionele

behoefden van mentor en pupil. Bovendien is er een voortdurende follow-up van het werk van beiden.

Naast het programma 'Mentorschap leidt tot succes' worden er werkgroepen en cursussen met het thema 'Vrouwen in leidinggevende functies' georganiseerd. De werkgroepen behandelen macht en concurrentie, conflictbeheersing, intercultureel leren en personeel, netwerken en het vinden van een balans tussen privé- en beroepsleven.

Zarabina heeft een speciaal PR-concept ontwikkeld met betrekking tot de public relations om het programma 'Mentorschap leidt tot succes' onder de aandacht van vrouwen en bedrijven te brengen en het publiek te informeren over mentorschap als instrument om te bewerkstelligen dat meer vrouwen leidinggevende posities gaan bekleden of zich als zelfstandig ondernemer vestigen. Hiertoe verschijnen er regelmatig artikelen in de landelijke pers en wordt er op radio en televisie aandacht aan het programma besteed. Ook worden er regelmatig bijeenkomsten georganiseerd om belangstellenden over de activiteiten te informeren.

Resultaten

De eerste fase van het programma 'Mentorschap leidt tot succes' ging in 2000 van start. De vereniging Zarabina heeft nu een gegevensbestand met ongeveer 50 geïnteresseerde vrouwen. Dit aantal neemt sinds de start van het programma voortdurend toe. In september 2001 ging de tweede fase van start. Er werd toen speciaal informatiemateriaal ontwikkeld om het programma uit te breiden. In 2001 werden ongeveer 20 toelatingsgesprekken met potentiële mentoren en pupillen gevoerd. Door het mentorprogramma hebben veel vrouwen een nieuwe functie gevonden. In 2001 werden zeven lezingen en drie workshops over relevante onderwerpen voor vrouwen in leidinggevende posities georganiseerd.

Contactgegevens:

Zarabina 'Initiatieven voor Vrouwen'
Mw. Vera Spautz
27, rue Emile Mayrisch
L - 4240 Esch/Alzette
tel. +352/26/551213
fax +352/26/551214
e-mail: info@zarabina.lu
internet: www.zarabina.lu

VROUWEN IN BEELD (NOORWEGEN)

Programma

De filosofie van het Noorse programma 'Vrouwen in beeld' ('Kvinner i Fokus', KIF) is mentoren te gebruiken om potentiële vrouwelijke ondernemers te motiveren. Het programma helpt hooggekwalificeerde vrouwen bij het opzetten van een bedrijf. Met de hulp van een groeiend netwerk van vrouwelijke ondernemers wil 'Vrouwen in beeld' de bekwaamheid van de deelnemers in het leiden van een onderneming versterken.

Instelling

Het programma 'Vrouwen in beeld' werd in 1999 opgezet door het Noorse Industriële en Regionale Ontwikkelingsfonds (SND). Het programma richt zich vooral op projecten ter ontwikkeling van bekwaamheden, bijvoorbeeld op toename van het aantal vrouwen in directiecomités of van het aantal nieuwe en bestaande ondernemingen met vrouwelijke directeuren of eigenaren (het 'Vuurtoren'-project). De voornaamste uitdaging voor het programma is de benadrukking van de genderdimensie van alle activiteiten en projecten van SND om op die manier de behoeften en bekwaamheden van vrouwen in industrie en handel zichtbaar te maken.

Inhoud

Het programma richt zich op het ontwikkelen van bekwaamheden bij vrouwelijke ondernemers en op het zichtbaarder maken van vrouwelijke ondernemers. Dit gebeurt door het opzetten van nationale en internationale netwerken en het aanbieden van opleidingsdiensten. Ervaren, succesvolle ondernemers en bedrijfsleiders stimuleren andere vrouwen om hun eigen bedrijf op te richten. Zij hebben een voorbeeldfunctie en dragen bij aan een positieve beeldvorming van vrouwelijke ondernemers in industrie en handel. Het programma bestaat onder andere uit ondersteuning op maat in verschillende fases van het bedrijf, te beginnen bij het schrijven van een ondernemingsplan. Vrouwen die met succes door het netwerk zijn ondersteund, dat wil zeggen vrouwen die de eerder gedefinieerde doelen hebben bereikt, worden adviseur of mentor voor andere vrouwelijke ondernemers. Twee projecten van 'Vrouwen in beeld' worden hieronder beschreven.

Het '*Vuurtoren*'-project richt zich op het ontwikkelen van bekwaamheden van vrouwen als zelfstandig ondernemer. Het is bedoeld voor leidinggevende vrouwen in bestaande ondernemingen met vijf of meer werknemers en een minimumomzet van 5 miljoen kronen (650.000 euro) per jaar. Bovendien moet het bedrijf voor meer dan 50% eigendom zijn van een vrouw. Het is de bedoeling dat het project een domino-effect heeft: deelnemers die er al in geslaagd zijn een bedrijf op te richten fungeren als voorbeeld en maken vrouwen zichtbaar in industrie en handel. Nadat zij met succes een managementprogramma op maat van een jaar hebben gevolgd, betalen de deelnemers dit terug door andere vrouwelijke managers te adviseren, waardoor netwerken ontstaan.

Met het project '*Vrouwen in directiecomités*' wordt beoogd gebruik te maken van een bestaande gegevensbank van potentiële vrouwelijke leden van directiecomités en meer vrouwen op deze posities te krijgen. Hoewel er voldoende potentieel is, blijkt slechts één op de twintig topposities door een vrouw te worden bekleed. De gegevensbank waarmee kandidaten voor topfuncties worden gezocht, moet helpen mogelijke kandidaten onder de aandacht te brengen, aangezien er ongeveer 300 personen in voorkomen die een speciaal examen op directiecomiténiveau hebben afgelegd.

Resultaten

Het belangrijkste succes van 'Vrouwen in beeld' moet worden gezien in het groeiende netwerk van vrouwelijke ondernemers die elkaar ondersteunen en motiveren. In de loop van het programma zijn er 25 projecten uitgevoerd. Deze hebben de zichtbaarheid van 'Vrouwen in beeld' in de media verhoogd door de bekwaamheden en mogelijkheden van vrouwen in industrie en handel voor het voetlicht te brengen. Hierdoor slaagde het programma er ook in

het bewustzijn van autoriteiten te verhogen, ook dat van de uitvoerende organisatie, met betrekking tot het belang en de toekomstmogelijkheden van vrouwelijk ondernemerschap.

Contactgegevens:

SND

Mw. Aud Rolseth Sanner

Postboks 448 Sentrum

N-0104 Oslo

tel. +47 22 00 26 61

fax +47 22 42 77 39

e-mail: aud.rolseth.sanner@snd.no

internet: www.snd.no

ONDERSTEUNING VAN VROUWELIJK ONDERNEMERSCHAP (PORTUGAL)

Programma

In het kader van de actie 'Ondersteuning van vrouwelijk ondernemerschap' ('Apoio ao Empreendedorismo Feminino') in Portugal, wordt vrouwen steun gegeven bij het opzetten en consolideren van kleine- en microbedrijven en het gaan werken als zelfstandige. De actie is specifiek gericht op potentiële vrouwelijke ondernemers.

Instelling

Tot het 'Operationeel Programma voor werkgelegenheid en sociale ontwikkeling' (POEFDS) van het Portugese ministerie van Arbeid behoort een subprogramma om de doelgerichtheid en de gelijke kansen in het werkgelegenheids- en opleidingsbeleid te bevorderen. Binnen dit subprogramma is een maatregel geïntroduceerd om gelijke kansen voor vrouwen en mannen te bevorderen en de deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt te verbeteren. Een van de maatregelen betreft de 'Ondersteuning van vrouwelijk ondernemerschap', een project dat zich richt op het ondersteunen van ondernemingsactiviteiten van vrouwen.

Inhoud

'Ondersteuning van vrouwelijk ondernemerschap' biedt financiële steun aan netwerken die opleidingen, consulten of bedrijfsinformatie bieden of die helpen bij het starten van een onderneming. Commerciële samenwerkingsverbanden en opleidingsbureaus voor vrouwen kunnen een beroep doen op het actieprogramma en optreden als tussenpersoon voor het verlenen van de gevraagde diensten.

Deze tussenpersonen moeten potentiële vrouwelijke ondernemers helpen bij het consolideren van hun ondernemingsplan en vanaf de startfase tot twee jaar na de oprichting van het bedrijf individuele training en technisch advies verstrekken voor alle managementfuncties. De tussenpersonen organiseren aanvullende opleidingssessies die zijn gericht op de ontwikkeling van ondernemersinitiatieven, leiderschapskwaliteiten, onderhandelingscapaciteiten en versterking van het zelfvertrouwen.

De actie informeert potentiële vrouwelijke ondernemers ook omtrent kansen voor vrouwen in het bedrijfsleven, juridische en arbeidsvoorschriften en toegang tot financiële ondersteuning. Bovendien bevordert 'Ondersteuning van vrouwelijk ondernemerschap' het opzetten van netwerken om vrouwelijk ondernemerschap en de aanwezigheid van vrouwen in hightechsectoren te stimuleren.

Resultaten

Het initiatief 'Ondersteuning van vrouwelijk ondernemerschap' is een reactie op het geringe aantal vrouwen dat werkzaam is in het bedrijfsleven of in een leidinggevende functie, en met name op het geringe aantal ondernemersinitiatieven dat door vrouwen wordt ontplooid. Het erkent en versterkt de rol van particuliere commerciële samenwerkingsverbanden bij het uitvoeren van overheidsbeleid en draagt op die manier bij aan een meer geïntegreerde samenleving in Portugal.

Contactgegevens:

Ministerie van Arbeid
Beheerder van het POEFDS
Dhr. José Realinho De Matos
Av. José Malhoa, 14-7°B
P-1070-158 Lissabon
tel. +351-21 722 70 00
fax +351-21 724 11 11
internet: www.poefds.pt

DIENSTEN VAN HET INSTITUUT VAN DE VROUW: HET EMPRESARIAS-NET **(SPANJE)**

Programma

Het 'Instituut van de vrouw' ('Instituto de la Mujer') bevordert omstandigheden die leiden tot de gelijkheid van mannen en vrouwen in Spanje door de deelname van vrouwen aan het politieke, culturele, economische en sociale leven te steunen en bestaande obstakels voor het gelijkekansenbeleid weg te nemen.

Instelling

Het 'Instituut van de vrouw' is een overheidsinstelling binnen het Spaanse ministerie van Arbeid en Sociale Zaken, die ook wordt gesubsidieerd door het Europees Sociaal Fonds (ESF). Het 'Instituut van de vrouw', dat is gebaseerd op het gelijkheidsbeginsel dat in 1978 in de Spaanse wetgeving werd opgenomen, is in oktober 1983 opgericht en in mei 1997 gereorganiseerd. Het instituut stimuleert vrouwelijk ondernemerschap via verschillende maatregelen, zoals de tenuitvoerlegging van ondersteunende programma's met advisering, mentorschap, opleiding, financiering en de publicatie van gidsen en brochures.

Inhoud

Het 'Ondersteunend programma voor vrouwelijk ondernemerschap' en het 'Managementprogramma voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers' verstrekken informatie en advies aan vrouwen die een bedrijf willen starten of hebben gestart. De programma's richten zich op het vergroten van het concurrentievermogen via een strategisch plan op maat voor de consolidatie en groei van het bedrijf. Het 'Opleidingsprogramma voor management' biedt een algemene opleiding van 300 uur, met 200 uur individuele opleidingssessies. Daarnaast wordt er via de programma's 'BSCH Specifieke financieringslijn', 'Microkredietprogramma voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers' en 'Financiële ondersteuning: vrouwen die in zaken gaan' financiële steun, zoals krediet en subsidie, aan vrouwelijke ondernemers aangeboden.

Niet alleen biedt het 'Instituut van de vrouw' diverse diensten aan, het publiceert ook regelmatig allerlei *brochures* om potentiële begunstigden te informeren over de programma's van het instituut.

Een van de meest succesvolle programma's van het 'Instituut van de vrouw' is het 'Steunprogramma voor vrouwelijk ondernemerschap' dat on line en persoonlijk advies verstrekt aan vrouwelijke ondernemers. Dit technisch advies moet vrouwen bewuster maken van ondernemerschap en is een middel voor het starten en consolideren van door vrouwen geleide ondernemingen. Het richt zich op vrouwen met ondernemingszin die een idee of een project voor een nieuw bedrijf hebben of moderniserings- of uitbreidingsplannen voor hun bestaande bedrijf.

Een belangrijk instrument in dit programma is het 'EmpresariasNet', een netwerk voor (potentiële) vrouwelijke ondernemers voor het uitwisselen van ervaring en het vinden van nieuwe zakenpartners. EmpresariasNet verschaft wekelijks per e-mail actuele informatie over onderwerpen als overheidssteun en handelsbeurzen. Er wordt niet alleen flexibel en direct on-line advies over subsidies, steunmaatregelen en het opzetten van bedrijven verstrekt, maar ook sectorale en institutionele informatie. Bovendien wordt er opleiding op afstand aangeboden, waarvoor opleidingsmateriaal van het 'Instituut van de vrouw' en de kamers van koophandel wordt gebruikt.

Informatie over het programma wordt verspreid via de brochure 'Ondersteunend programma voor vrouwelijke ondernemers' (*Programa de apoyo empresarial a mujeres*), waarin de doelstellingen en de activiteiten van het programma worden beschreven en de contactgegevens staan vermeld van de ondersteunende kantoren van de kamers van koophandel waar persoonlijk advies wordt verstrekt.

Resultaten

In de afgelopen twee jaar heeft EmpresariasNet veel vragen van geïnteresseerde (potentiële) vrouwelijke ondernemers ontvangen over diverse procedures, subsidies, marktonderzoek, samenwerking en andere algemene vragen. Uit de gegevens over 2001 blijkt dat er 5391 verzoeken werden behandeld, terwijl 2528 vrouwelijke ondernemers zich als gebruiker bij EmpresariasNet aanmeldden.

Contactgegevens:

Instituto de la Mujer
Mw. Rocio de la Hoz Gómez
Condesa de Venadito 34
ES-28027 Madrid
tel. +34/91/3638028
fax +34/91/3638073
e-mail: rhozg@mtas.es
internet: www.mtas.es/mujer

BEDRIJFSADVISEURS VOOR VROUWEN (ZWEDEN)**Programma**

Het Zweedse project 'Bedrijfsadviseurs voor vrouwen' ('Affärsrådgivare för Kvinnor') heeft tot doel vrouwen voor het ondernemerschap te interesseren en de exodus van vrouwen uit dunbevolkte gebieden met weinig werkgelegenheid tegen te gaan.

Instelling

Het Zweedse ministerie van Regionale Zaken gaf NUTEK, de Zweedse centrale raad voor het bedrijfsleven, in 1993 opdracht een project op te zetten met speciale bedrijfsadviseurs voor vrouwen. De eerste drie jaar richtte het project zich vooral op de regionale ontwikkelingsgebieden in Noord-Zweden. De taak was 62 gemeenten te stimuleren een bedrijfsadviseur voor vrouwen aan te stellen en medefinanciering te verstrekken, aangezien onderzoek uitwees dat vrouwelijke ondernemers zich niet tot traditionele bedrijfsadviseurs of bankiers wendden, omdat zij vonden dat zij door hen niet serieus werden genomen. NUTEK organiseerde regelmatig opleidingscursussen en conferenties voor bedrijfsadviseurs en zette een elektronisch netwerk op voor de uitwisseling van ervaring en informatie. Sinds 1997 zijn er ook in het zuiden van Zweden bedrijfsadviseurs voor vrouwen aangesteld.

Inhoud

Het programma 'Bedrijfsadviseurs voor vrouwen' begon met het zoeken van vrouwelijke ondernemers in het dunbevolkte Noord-Zweden, waarna men vrouwen ging helpen bij het starten en uitbreiden van eigen bedrijven door het aanbieden van steun, opleiding, informatie en advies via een netwerk van bedrijfsadviseurs (volgens het "één-loket"-beginsel).

De bedrijfsadviseurs organiseren seminars en cursussen met het doel competentie en vaardigheden te vergroten, het netwerken tussen vrouwen aan te moedigen en vrouwen te leren hoe ze met hun eigen situatie moeten omgaan, met andere woorden vrouwen helpen zichzelf te helpen. Bovendien proberen de bedrijfsadviseurs de algemene houding ten aanzien van vrouwelijk ondernemerschap positief te beïnvloeden en een professioneler imago van vrouwelijke ondernemers op te bouwen.

De overheidsfinanciering voor het project werd in 2001 stopgezet. Sommige adviseurs werken nu in het reguliere stelsel of hebben nieuwe projecten opgezet. De werkmethode zijn bovendien in twee 'Handboeken voor bedrijfsadviseurs' vastgelegd om hun ervaringen en werkwijzen te verspreiden.

Resultaten

Het belangrijkste resultaat van het project is dat de bedrijfsadviseurs voor vrouwen erin slaagden gemeenten bewust te maken van het bestaan van vrouwelijke ondernemers. Daarnaast werden de competentie en vaardigheden van vrouwelijke ondernemers en de bedrijfsadviseurs zelf verbeterd. De adviseurs kregen vakkennis en status en door het starten van nieuwe projecten binnen het reguliere stelsel en het documenteren van hun werkmethode en ervaring dragen zij nog steeds bij tot het bereiken van hun langetermijndoelstelling om de bestaande opvattingen en organisatiepatronen, die volgens vrouwen een obstakel voor hun ondernemerschap vormen, te veranderen. Er wordt aangenomen dat de bedrijfsadviseurs tijdens de eerste drie jaar van het project hebben geholpen bij het opzetten van minstens 1000 nieuwe bedrijven.

Contactgegevens:

NUTEK

Mw. Kerstin Wennberg

Liljeholmsvägen 32

SE-117 86 Stockholm

tel. +46-8 681 91 00

fax +46-8 19 68 26

e-mail: kerstin.wennberg@nutek.se

internet: www.nutek.se

Elektronische Platforms

ON LINE CURSUS VOOR STARTENDE VROUWELIJKE ONDERNEMERS (DUITSLAND)

Programma

De Duitse 'On-linecursus voor startende vrouwelijke ondernemers' ('Online Kurs zur Existenzgründung von Frauen') besteedt vooral aandacht aan de uitdagingen, problemen en voordelen van startende vrouwelijke ondernemers, met name vrouwen met een universitaire of hoge technische opleiding.

Instelling

De on-linecursus draagt bij aan een stijging van het aantal vrouwelijke ondernemers door een internetcursus aan te bieden met informatie en advies die onontbeerlijk zijn voor de voorbereiding, realisatie en consolidatie van startersprojecten. De cursus werd in 1999 ontwikkeld door de Technische Hogeschool Karlsruhe (Fachhochschule Karlsruhe) en werd ontworpen door studenten, die werden bijgestaan door docenten van de hogeschool, adviseurs en juristen. De cursus is de eerste in zijn soort in Duitsland en is een modelproject voor het combineren van praktische, actuele informatie met nieuwe informatie- en communicatietechnologieën. De cursus ontvangt subsidie van het EXIST-programma van het ministerie van Onderwijs en onderzoek en van KEIM, Impuls voor starters, in Karlsruhe.

Inhoud

De on-linecursus biedt een volledig en compact overzicht van alle belangrijke onderwerpen voor startende vrouwelijke ondernemers. De cursus, die on line of via cd-rom gevolgd of gedownload kan worden, leidt de gebruiker stap voor stap door alle fases van het starten van een onderneming. De basiscursus bestaat uit vier modules (oriëntatie, opstelling ondernemingsplan, realisatie en consolidatie); elke module bestaat uit een inleiding, 8 tot 12 hoofdstukken, een checklist voor interactief leren, tips, een literatuurlijst, vermelding van contactpunten voor meer informatie, relevante links, enz. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een aantal oefeningen, waardoor de vrouwelijke ondernemers hun nieuwe kennis in de praktijk kunnen toepassen op hun eigen startproject. Als de gebruikers problemen hebben met de oefeningen, kunnen zij de projectontwerpers per e-mail direct om hulp vragen.

Omdat gebruikers aangaven dat zij behoefte hadden aan extra informatie zijn er onlangs drie nieuwe modules aan de cursus toegevoegd die dieper ingaan op een aantal aspecten van de basiscursus (met name met betrekking tot juridische kwesties, boekhouding en marketing).

Over het algemeen wordt de in de cursus verstrekte informatie één keer per jaar bijgewerkt om rekening te houden met wijzigingen op de diverse terreinen. De belangrijkste mechanismen voor kwaliteitsborging zijn de respons van gebruikers en de ervaring die wordt opgedaan door het dagelijks adviseren van startende vrouwelijke ondernemers. Dit soort respons dient als basis om de cursus zodanig te ontwerpen dat de praktische problemen die zich tijdens de startfase van een onderneming voordoen, aan de orde komen.

Resultaten

In 2000 bezochten ongeveer 8000 mensen de on-line cursus voor startende vrouwelijke ondernemers. In 2001 maakten 9300 (potentiële) vrouwelijke ondernemers gebruik van de

cursus en in het eerste half jaar van 2002 waren dit er al meer dan 6000. De cd-rom is vanaf 2001 beschikbaar. Er zijn tot juni 2002 860 cd-roms verstuurd aan (potentiële) startende ondernemers en aanbieders van ondersteunende diensten. Van deze cd-roms werd 87% door vrouwen besteld. Momenteel is er op ongeveer 300 websites voor startende ondernemers en vrouwen een link naar de on-line cursus. Ook de media hebben grote belangstelling voor de cursus. Tal van landelijke media hebben al aandacht aan de cursus besteed.

Contactgegevens:

Fachhochschule Karlsruhe
Mw. Eva Schulz
Moltkestrasse 30
D-76133 Karlsruhe
tel.: +49-721 925 23 63
fax : +49-721 925 23 61
e-mail: eva.schulz@fh-karlsruhe.de
internet: www.gruenderinnen.de

VROUWEN IN HET NETWERK (VERENIGD KONINKRIJK)

Programma

'Vrouwen in het netwerk' (WIN, Women into the network) is een netwerkiniatief in Noordoost-Engeland dat gemakkelijke, toegankelijke en relevante informatie en ondersteuning biedt via een gevestigd, klantgericht internetportaal, dat de kern van het netwerk vormt en aan de wezenlijke communicatiedoelinden beantwoordt.

Instelling

WIN fungeert als een overkoepelende netwerkorganisatie om vrouwen via een netwerk in contact te brengen met bestaande steunverlening. Het initiatief maakt deel uit van het bredere 'Versneld programma voor vrouwelijk ondernemerschap' (Accelerated Women's Entrepreneurship Scheme) met 10 partners in het Verenigd Koninkrijk en 6 in andere Europese landen. Dit heeft ten doel projecten die ondernemingen van vrouwen steunen verder te ontwikkelen. WIN wordt gefinancierd door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling en plaatselijke publieke en particuliere sponsors. Het initiatief is ontwikkeld door de Stichting voor de ontwikkeling van het MKB (Foundation for SME Development), die in augustus 1999 door de universiteit van Durham werd opgericht, en is gebaseerd op het werk dat het Centrum voor het kleinbedrijf (Small Business Centre) van de economische faculteit van de universiteit van Durham sinds de oprichting in 1971 heeft verricht. De stichting werkt samen met het MKB en de belangrijkste belanghebbenden, teneinde de ontwikkeling van een ondernemende economie en maatschappij te ondersteunen.

Inhoud

WIN fungeert voornamelijk als wegwijzer die vrouwen naar de juiste informatie en hulppunten verwijst. Het initiatief omvat een aantal activiteiten, die in vier kerngebieden kunnen worden verdeeld: communicatie en publicaties, onderzoek, evenementen en opleiding en ontwikkeling. Samen vormen deze vier kerngebieden een samenhangend geheel dat de leden in staat stelt een selectie te maken van en deel te nemen aan de netwerkonderdelen waaraan zij op een bepaald moment behoefte hebben.

De on-line gids vormt de kern van de WIN-on-linedienst (Women into the Network online Service) en verwijst bezoekers naar vaardigheden, diensten en talenten van leden. Via deze gids kunnen bezoekers uit Noordoost-Engeland en daarbuiten eenvoudig contactgegevens van leden vinden en direct doorschakelen naar hun website.

Een belangrijke doelstelling van WIN is goede communicatie rond het netwerk te vergemakkelijken. Hiervoor zijn een aantal middelen beschikbaar: de on-line dienst op internet geeft een overzicht van het hele netwerk en zijn activiteiten. Via een driemaandelijke nieuwsbrief wordt nieuws over het netwerk en een agenda verspreid, maar ook wordt er melding gemaakt van recente successen en kansen. Door middel van e-zines (elektronische tijdschriften) en on-line chats kunnen deelnemers ideeën uitwisselen en problemen oplossen. WIN wordt eens per kwartaal en na elk evenement nauwgezet geëvalueerd door middel van feedback en evaluatieonderzoeken teneinde de hoge kwaliteit van de geboden ondersteuning te garanderen.

Resultaten

WIN brengt een reeks financieringsbronnen samen, heeft een breed scala van vernieuwende ideeën voortgebracht om ondernemende vrouwen te ondersteunen en biedt duidelijke verwijzingen naar relevante informatie. Er zijn bovendien aanwijzingen dat WIN heeft bijgedragen aan een stijging van het aantal nieuwe ondernemingen, hetgeen heeft geleid tot nieuwe banen in door vrouwen geleide bedrijven. Uit de respons van gebruikers van het initiatief blijkt dat er sinds 1997 met behulp van WIN 174 nieuwe banen zijn gecreëerd. Door de nieuwe contacten via het netwerk zijn de verkoopcijfers gestegen.

Contactgegevens:

The Foundation for SME Development
University of Durham
Mw. Dinah Bennett
Mill Hill Lane
GB-DH1 3LB Durham
tel.: +44-191 374 71 57
fax +44-191 374 12 27
e-mail: dinah.bennett@durham.ac.uk
internet: www.networkingwomen.co.uk

Evenementen

RIJKDOM CREËREN MET DE VITALITEIT VAN VROUWEN (IJSLAND)

Programma

'Rijkdom creëren met de vitaliteit van vrouwen' ('Audur i Krafti Kvenna') in IJsland wil de rijkdom die in de vrouw schuilt, beter benutten bij het opzetten van ondernemingen en op die manier de economische groei in IJsland bevorderen. In 1998 werd het percentage bedrijven met een vrouwelijke eigenaar geschat op 13% tot 18%.

Instelling

De universiteit van Reykjavik is verantwoordelijk voor het beheer van het AUDUR-project dat brede steun en financiering ontvangt van het New Business Venture Fund Ltd. (dat onder het ministerie van Handel valt) en drie particuliere ondernemingen. De meeste activiteiten die binnen het programma worden ondernomen, en met name de cursussen, vinden plaats aan de universiteit van Reykjavik.

Inhoud

AUDUR is een IJslandse meisjesnaam en betekent tevens 'rijkdom'. In het kader van het programma verzorgen instellingen en ondernemingen diverse cursussen en andere educatieve activiteiten en evenementen voor vrouwen. AUDUR bestaat uit verschillende projecten en evenementen, die hieronder worden beschreven.

De voornaamste taak van het project '*AUDUR Ondernemers*' is het ondersteunen van vrouwen die al ondernemer zijn of overwegen dit te worden. Er worden twee cursussen per jaar georganiseerd van elk 110 uur, verspreid over drie tot vier maanden. Om vrouwen met een volledige baan in staat te stellen de cursussen bij te wonen, wordt er in de avonden les gegeven. Onderwerpen die worden behandeld, zijn het opstellen van een ondernemingsplan, marketing, financiering, beheer, informatietechnologie, juridische kwesties en het omgaan met stress. Deelnemers verplichten zich bij te dragen aan het creëren van nieuwe banen in IJsland.

Met de '*AUDUR Prijzen*' worden vrouwen geëerd die zich hebben ingezet voor de IJslandse economie. Het AUDUR-projectbestuur kent jaarlijks drie prijzen toe aan vrouwelijke ondernemers. De prijsuitreiking vindt plaats tijdens een conferentie waarop vrouwen worden aangemoedigd nieuwe kansen in IJsland te creëren.

Het meest veelbelovende evenement is '*AUDUR Toekomst*'. Dit is een jaarlijkse opstelwedstrijd ("Mijn droombedrijf") voor meisjes van 13-16 jaar. De schrijfsters van de beste 25 verhalen worden uitgenodigd voor een driedaagse workshop waar hun zelfvertrouwen, kennis van bedrijfsconcepten, leidinggevende capaciteiten en netwerkvaardigheden worden versterkt. Het resultaat van de workshop is direct zichtbaar: de meisjes voeren "zakengesprekken", stralen zelfvertrouwen uit en beseffen dat zij in staat zijn aan het bedrijfsleven deel te nemen.

Andere evenementen van AUDUR zijn '*De dochters naar het werk*'-dag, '*AUDUR Leiderschap*' en '*AUDUR Financiën*'. Het '*Dochters naar het werk*'-initiatief ontstond in 1993 in de VS; het idee heeft de laatste jaren ook in Europa zijn intrede gedaan (in 2000 in

Duitsland). Het initiatief onderkent het belang om meisjes met bestaande banen te laten kennismaken. 'AUDUR Leiderschap' is een driedaagse workshop voor vrouwelijke bedrijfsleiders en 'AUDUR Financiën' is een seminar van 16 uur om de kennis van vrouwen betreffende persoonlijke financiën te verbeteren.

Resultaten

AUDUR is een groot succes. De evenementen werden goed bezocht en meestal moesten veel vrouwen worden afgewezen omdat cursussen zeer snel waren volgeboekt. In het najaar van 2002 hadden 180 vrouwen het 'AUDUR Ondernemers'-project met succes doorlopen en er zijn al veel ondernemingen opgericht, onder andere op de volgende terreinen: diensten, detailhandel, consultancy, informatietechnologie, multimedia-ontwerp, veelzijdige architecturale diensten, centrum voor kinderen, restaurants, grafisch ontwerp en maken van tv-programma's. De 'AUDUR Prijzen' zijn de laatste twee jaar uitgereikt aan zes vrouwen die interessante en succesvolle bedrijven hebben opgezet. In 2002 werden de meest succesvolle AUDUR-ondernemers geëerd. Het 'Dochters naar het werk'-evenement is in IJsland goed ontvangen door duizenden meisjes, veel volwassenen en honderden bedrijven. Meer dan 800 vrouwen volgden de 'AUDUR Financiën'-klas, 60 bedrijfsleiders namen deel aan 'AUDUR Leiderschap' en 70 meisjes aan 'AUDUR Toekomst'. De resultaten van deze projecten worden momenteel geëvalueerd.

Contactgegevens:

Universiteit van Reykjavik
Mw. Thorbjörg Vigfúsdóttir
Ofanleiti 2
IS - 103 Reykjavik
tel. +354 510 62 52
fax +354 510 62 01
e-mail: audur@ru.is
e-mail: thorbjorgh@ru.is
internet: www.audur.is

BIJLAGE 2: LEDEN VAN DE DESKUNDIGENGROEP

Het BEST-project werd uitgevoerd in samenwerking met de leden van het WES-netwerk en andere door de lidstaten aangestelde deskundigen.

OOSTENRIJK

Elisabeth Geisseder
Wirtschaftskammer Österreich
Wiedner Hauptstrasse 63
A - 1045 Wenen
Oostenrijk
Tel.: + 43 1 50 105 30 18
Fax: + 43 1 50 105 295
e-mail: elisabeth.geisseder@wko.at

BELGIË

Caroline Meyers
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Gasthuisstraat 31 (9°)
1000 Brussel
België
Tel.: + 32 2 546 22 34
Fax: + 32 2 546 22 40
e-mail: caroline.meyers@ewbl.vlaanderen.be

Francoise Goffinet
Direction De L'Egalite
Ministère de L'Emploi et du Travail
51 Rue Belliard
1040 Brussel
België
Tel.: + 32 2 233 41 95
Fax : + 32 2 233 41 27
e-mail: goffinet@meta.fgov.be

DENEMARKEN

Ib Kjöllner
Danish Agency for Trade and Industry
Dahlerups Pakhus
Langelinie allé 17
2100 Kopenhagen Ø
Denemarken
Tel.: dir: +45 35 46 60 00
Fax: + 45 35 46 60 01
e-mail: ik@efs.dk

SPANJE

Rocío de la Hoz
Instituto de la Mujer
Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales
C/ Condesa Venadito, 34
28027 Madrid
Spanje
Tel.: + 3491 363 80 28
Fax: + 34 91 363 80 73
Centrale: + 34 91 363 80 00
e-mail: rhozg@mtas.es
Website: www.mtas.es/mujer

Pilar Vázquez Amedo
Ministerio de Economía
Dirección General de Política de la PYME
Subdirección General de Coordinación y
Cooperación externa de las PYME
C/ María de Molina, 50 (2º, 2.71)
28006 Madrid
Spanje
Tel.: + 34 91 545 09 17
Fax: + 34 91 545 09 40
e-mail: pvamedo@ipyme.org
Website: www.ipyme.org

FINLAND

Tuulikki Laine-Kangas
Projektipäällikkö
KTM/Etelä-Pohjanmaan TE-keskus
Huhtalantie 2
FIN-60220 Seinäjoki
Finland
Tel.: +358 (0) 6 416 3612
Fax: +358 (0) 6 416 3616
e-mail: tuulikki.laine-kangas@te-keskus.fi
Website: www.ktm.fi
www.te-keskus.fi

FRANKRIJK

Valérie Suchod
Service des Droits des Femmes
31, Rue Le Peletier
750 09 PARIJS
Frankrijk
Tel.: +33 147 70 41 58
Fax: +33 142 46 99 69
e-mail: valerie.suchod@sante.gouv.fr

DUITSLAND

Eveline von Gässler
Bundesministerium für Bildung und Forschung
Heinemannstraße 2
D - 53175 Bonn
Tel.:
E-mail: Eveline.Gaessler@BMBF.Bund.de

Karin Kristina Wicke, M.A.
Stv. Leiterin des Referates "Frauen in Bildung und Forschung"
Bmb+f
Bundesministerium für Bildung und Forschung
Heinemannstrasse 2
D - 53175 Bonn
Tel.: +49 228 57 25 55
Fax: +49 228 57 29 01
e-mail: karin.wicke@bmbf.bund.de
Website: www.bmbf.de
www.cews.uni-bonn.de
www.kompetenzz.de

GRIEKENLAND

Efi Bekou
Secretariat General for Equality
Ministry of Interior, Public Administration and
Decentralization
Dragatsaniou 8 street,
Place Klathmonos
Athene 10559
Griekenland
Tel.: +30 1 331 53 45-46
Fax: +30 1 324 94 95
e-mail: gsequality@otenet.gr

Aspasia Maruga
Secretariat General for Equality
Ministry of Interior, Public Administration and
Decentralization
Dragatsaniou 8 street,
Place Klathmonos
Athene 10559
Griekenland
Tel.: +30 33 15 345-346
Fax: +30 32 49 60 36
e-mail: gsequality@otenet.gr amarouga@isotita.gr

NEDERLAND

Aukje Visser
Ministerie van Economische Zaken (C/312)
postbus 20 101
2500 EC Den Haag
Nederland
Tel.: +31 70 379 7325
Fax: +31 70 379.75.27
e-mail: a.w.visser@minez.nl
Website: www.ez.nl

IJSLAND

Kristin Karlsdottir
Ministry of Industry and Commerce
Arnarhvoll
150 Reykjavik
IJsland
Tel.: + 354 545 8500
Fax: + 354 562 1289
e-mail : kristin.karlsdottir@ivr.stjr.is
Website: www.ivr.is

IERLAND

RoseMary Sexton
Enterprise Ireland
Glasnevin
Dublin 9
Ierland
Tel.: + 35 3 1 808 25 74
Fax: + 35 3 1 808 26 62
e-mail : Rosemary.Sexton@enterprise-ireland.com
Website: www.enterprise-ireland.com

ITALIË

Adriana Mauro
Ministerio delle attività produttive
D.G.C.I.L.- Div II
Via del Giorgione 2b
00 147 Rome
Italië
Tel.: +39 06 54 92 77 67
Fax: +39 06 54 92 77 31
e-mail: adriana.mauro@minindustria.it
Web site: www.minindustria.it

Teresa Capece Galeota
Industrial Promotion Institute
Viale Pilsudki 124
00 197 Rome
Italië
Tel.: +39 06 80 97 22 72
Fax: +39 06 80 97 23 36
e-mail: capece@ipi.it
Web site: www.ipi.it

NOORWEGEN

Elin Heio Kobro
Ministry of Trade and Industry
Einar Gerhardsens plass 1
P.O Box 8014 Dep
0030 Oslo
Noorwegen
Tel.: +47 22 24 63 08
Fax: +47 22 24 27 77
e-mail: elin-heio.kobro@nhd.dep.no

Aud Rolseth Sanner
SND Statens nærings- och
Distriktutvecklingsfond
Box 448
Centrum 0104 Oslo
Noorwegen
Tel.: + 47 2 200 26 61
Fax +47 22 42 77 39
e-mail: aud.rolseth.sanner@snd.no
Website: www.snd.no

PORTUGAL

Maria Josefina Leitão/ Maria João Sêro
Comissão Para A Igualdade No Trabalho E No Emprego
Av. da República, 44 -2º e 5º
1069-033 Lissabon
Portugal
Tel.: + 351 21 796 40 27
Fax: + 351 21 796 03 32 (21 780 12 03)
e-mail: cite@mail.iefp.pt
Web site: www.cite.gov.pt

ZWEDEN

Marianne Karlberg
NUTEK
117 86 Stockholm
Zweden
Tel.: + 46 8 681 96 61
Fax: + 46 8 681 94 45
e-mail: marianne.karlberg@gw.nutek.se
Web site: www.nutek.se

VERENIGD KONINKRIJK

Maria Kenyon
Small and Medium size Enterprise Policy Directorate
Level 2, St. Mary's Home c/o DFEE Moorfoot
Sheffield S 1
4 PQ
Verenigd Koninkrijk
Tel.: + 44 114 25 97 453
Fax: + 44 114 25 97 330
e-mail: maria.kenyon@sbs.gsi.gov.uk

Meer informatie over DG Ondernemingen

Aanvullende nuttige informatie over de werkzaamheden van Commissielid Erkki Liikanen en directoraat-generaal Ondernemingen is beschikbaar in de vorm van gedrukte publicaties en op het web.

Commissielid Erkki Liikanen, belast met ondernemingen en de informatiemaatschappij:

http://europa.eu.int/comm/commissioners/liikanen/index_en.htm

DG Ondernemingen op het web:

http://europa.eu.int/comm/dgs/enterprise/index_en.htm

CORDIS (Community Research and Development Information Service):

<http://www.cordis.lu>

Werkprogramma van DG Ondernemingen:

http://europa.eu.int/comm/dgs/enterprise/work_programme_en.htm

Gedrukte publicaties van DG Ondernemingen:

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/library/index.htm>

Bulletins inzake ondernemingen

Onderneming Europa is een gratis driemaandelijke nieuwsbrief die door directoraat-generaal Ondernemingen in de elf talen van de Gemeenschap wordt gepubliceerd. In de nieuwsbrief wordt aandacht besteed aan alle werkzaamheden van DG Ondernemingen, worden nieuwe initiatieven aangekondigd en wordt praktische informatie verstrekt.

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/library/enterprise-europe/index.htm>

CORDIS focus verschijnt tweemaal per maand in het Duits, Engels, Frans, Italiaans en Spaans. Het blad geeft een overzicht van de voornaamste ontwikkelingen op het gebied van onderzoeks- en innovatieactiviteiten in al hun facetten in de Europese Unie. Daarbij wordt aandacht geschonken aan algemene beleidsontwikkelingen, de uitvoering van programma's, aanbestedingen en de resultaten ervan, werkzaamheden op wetgevend gebied, en nog veel andere thema's.

<http://www.cordis.lu/focus/en/src/focus.htm>

Innovation & Technology Transfer wordt zesmaal per jaar in het Duits, Engels, Frans, Italiaans en Spaans gepubliceerd door het innovatieprogramma van de Europese Commissie, dat tot doel heeft de innovatie op communautair niveau te bevorderen en de deelneming van het MKB aan het vijfde kaderprogramma voor onderzoek te stimuleren. De nadruk ligt op actuele berichten met betrekking tot deze doelstellingen en diepgaande 'casestudies' over succesvolle projecten.

<http://www.cordis.lu/itt/itt-en/home.html>

Euroabstracts wordt zesmaal per jaar in het Engels gepubliceerd door het programma 'Innovatie en MKB', dat een onderdeel is van het kaderprogramma voor onderzoek van de Europese Commissie. Het programma 'Innovatie en MKB' bevordert de innovatie en stimuleert de deelneming van kleine en middelgrote ondernemingen aan het kaderprogramma.

<http://www.cordis.lu/euroabstracts/en/home.html>

Nieuwsbrief European Trend Chart on Innovation. In het kader van het Trend Chart-project worden praktische hulpmiddelen voor innovatiebeleidmakers in Europa ontwikkeld. Daarbij wordt informatie over innovatiebeleidsmaatregelen op nationaal en communautair niveau verzameld, regelmatig bijgewerkt en geanalyseerd. De nieuwsbrief verschijnt driemaandelijks in het Duits, Engels en Frans.

Alle publicaties zijn uitgegeven door het Publicatiebureau, Luxemburg, tenzij anders vermeld.

Contactgegevens:

Europese Commissie, Directoraat-generaal Ondernemingen, Eenheid Informatie en communicatie, Documentatiecentrum B-1049 Brussel, België

Fax (32-2) 296 99 30

http://europa.eu.int/comm/enterprise/mailbox/request_form_en.htm

De te koop aangeboden publicaties worden door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen verspreid via een netwerk van verkoopagenten. De meest recente lijst is te vinden op <http://eur-p.eu.int/index.htm>.

Documenten over ondernemingen

- 16 *The development of analytical tools for assessing market dynamics in the knowledge-based economy.* 2004. 140 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-04-016-EN-C
- 15 *The internal market and the relevant geographical market.* 2004. 90 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-04-015-EN-C
- 14 *Entrepreneurship – A survey of the literature.* 2003. 44 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-03-014-EN-C
- 13 *B2B internet trading platforms: Opportunities and barriers for SMEs – A first assessment.* 2003. 44 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-03-013-EN-C
- 12 *Industrial policy in the economic literature: Recent theoretical developments and implications for EU policy.* 2003. 30 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-03-012-EN-C
- 11 *For the customer's sake: the competitive effects of efficiencies in European merger control.* 2002. 88 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-02-011-EN-C
- 10 *Business management factors and performance across countries.* 2002. 54 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-02-010-EN-C
- 9 *Business impact assessment pilot project. Final report – Lessons learned and the way forward.* 2002. 40blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-02-009-EN-C
- 8 *Technology policy in the telecommunication sector – Market responses and economic impacts.* 2002. 46 blz. (EN). Cat. nr.: NB-AE-02-008-EN-C
- 7 *Innovation and competitiveness in European biotechnology.* 2002. 112 blz. (EN). Cat. nr.: NB-40-01-690-EN-C
- 6 *Assessment criteria for distinguishing between competitive and dominant oligopolies in merger control.* 2001. 164 blz. (EN). Cat. nr.: NB-40-01-608-EN-C
- 5 *Innovation, technology and risk capital.* 2001. 48 blz. (EN). Cat. nr.: NB-40-01-339-EN-C
- 4 *Europe's position in quality competition.* 2001. 66 blz. (EN). Cat. nr.: NB-38-01-964-EN-C
- 3 *External services, structural change and industrial performance.* 2001. 36 blz. (EN). Cat. nr.: NB-38-01-956-EN-C
- 2 *The textile and clothing industry in the EU – A survey.* 2001. 68 blz. (EN). Cat. nr.: NB-38-01-770-EN-C
- 1 *Global competitiveness in pharmaceuticals – A European perspective.* 2001. 108 blz. (EN). Cat. nr.: NB-37-01-162-EN-C

Documenten over innovatie

- 33 *Innobarometer 2002.* 2003. (DE, EN, FR). Cat. nr.: NB-NA-17057-EN-C
- 30 *PAXIS - Results and policy recommendations.* 2003. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17056-EN-C
- 29 *Innovation policy in Europe 2002: European Trend Chart on Innovation.* 2002 (EN). Cat. nr.: NB-NA-17053-EN-C
- 28 *Innovation Tomorrow.* 2002. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-037-EN-C
- 24 *The development and implementation of European entrepreneurship training curriculums.* 2002. (EN). 259 blz. Cat. nr.: NB-NA-17-047-EN-C
- 22 *Innobarometer 2001 – flash Eurobarometer 100.* 2002. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-045-EN-C
- 21 *University spin-outs in Europe – Overview and good practice.* 2002. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-046-EN-C

- 20 *Assessment of the Community regional innovation and technology strategies.* 2002. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-028-EN-C
- 19 *Corporation tax and Innovation.* 2002. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-035-EN-C
- 18 *Innovation and enterprise creation: statistics and indicators.* 2001. 300 blz. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-038-EN-C
- 17 *Innovation policy in Europe: European trend chart on innovation.* 2001. 52 blz. (DE, EN, FR). Cat. nr.: NB-NA-17-044-EN-C
- 16 *Innovation policy issues in six candidate countries: the challenges.* 2001. 190 blz. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-036-EN-C
- 15 *Guarantee mechanisms for financing innovative technology.* 2001. (EN). € 20 Cat. nr.: NB-NA-17-041-EN-C
- 14 *Interim assessment of the I-TEC pilot project.* 2001. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-033-EN-C
- 13 *Training needs of investment analysts.* 2001. 48 blz. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-031-EN-C
- 12 *Informal investors and high-tech entrepreneurship.* 2001. 91 blz. (EN). Cat. nr.: NB-NA-17-030-EN-C
- 11 *Building an innovative economy in Europe.* 2001. 67 blz. (EN). € 11.50. Cat. nr.: NB-NA-17-043-EN-C

Waarnemingspost voor het Europese MKB 2003

- 1 *Competence development in SMEs.* 2003. 64 blz. (DE, EN, FR). Cat nr.: NB-AM-03-011-EN-C
- 2 *SMEs and access to finance.* 2004. 54 blz. (DE, EN, FR). Cat. nr.: NB-AM-03-0121-EN-C
- 2002 Observatory of European SMEs, volumes 1-8.* (DE, EN, FR). Cat nr.: NB-14-01-001-008-**-C
- SMEs in focus – Main results from the 2002 Observatory of European SMEs: executive summary.* 2003 20 blz. (verkrijgbaar in alle talen van de Gemeenschap). Cat. nr.: NB-49-02-579-**-C

Concurrentievermogen en benchmarking

- European competitiveness report 2003.* 2003. 190 blz. (EN). € 35. Cat. nr.: NB-AK-03-001-EN-C
- Benchmarking enterprise policy – Results from the 2003 scoreboard* 2003. 100 blz. (DE, EN, FR). Cat. nr.: NB-55-03-310-EN-C
- Good practice in licensing processes in the European Union, Benchmarking papers nr: 6, 2002.* 2002. 18 blz. (EN). € 7. Cat. nr.: NB-45-02-103-EN-C
- Good practice in industry-science relations, Benchmarking papers nr. 5, 2002.* 2002. 46 blz. (EN). € 7.50. Cat. nr.: NB-43-02-939-EN-C

BEST-verslagen

- 2 *Promoting entrepreneurship amongst women.* nr. 2, 2004. (EN). Cat. nr. : NB-AL-04-001-EN-C
- 1 *Benchmarking business angels.* nr.1, 2003. 52 blz. (EN, FR, DE). Cat. nr.: NB-AL-02-001-**-C

Verslagen, studies, enz.

LeaderSHIP 2015 – Defining the future of the European shipbuilding and shiprepair industry. 2003. Brussel, Europese Commissie, 40 blz. (EN).

Star 21 – Strategic Aerospace Review for the 21st Century. 2002. Brussel, Europese Commissie, 40 blz. (EN).

Perception of the wood-based industries – A qualitative study. 2002. (EN, FR, DE). Cat. nr.: NB-45-02-507-**-C

The European e-Business Report - A portrait of e-business in 15 sectors of the EU economy. 2003. (EN). NB-51-03-269-EN-C.

Gidsen voor ondernemingen

Credit insurance for European SMEs. A guide to assessing the need to manage liquidity risk. 2003. Brussel, DG Ondernemingen, 34 blz. (EN).

Methods of referencing standards in legislation with an emphasis on European legislation. 2002. Brussel, DG. Ondernemingen, 16 blz. (EN).

Responsible entrepreneurship – A collection of good practice cases. 2003. 53 blz. (verkrijgbaar in alle talen van de Gemeenschap).
Cat. nr.: NB-52-03-037-EN-C

Helping the transfer of businesses: A 'good practice guide'. (Hulp bij bedrijfsoverdrachten. Gids met goede werkwijzen voor een soepele overdracht van bedrijven aan een nieuwe eigenaar)
2002. 44 blz. (verkrijgbaar in alle talen van de Gemeenschap). Cat. nr.: NB-47-02-979-**-C

Helping businesses grow: A 'good practice guide' for business support organisations.
2002. 53 blz. (verkrijgbaar in alle talen van de Gemeenschap). Cat. nr.: NB-39-01-934-**-C

Helping businesses overcome financial difficulties: A guide on good practices and principles. 2002. 41 blz. (verkrijgbaar in alle talen van de Gemeenschap). Cat. nr.: NB-39-01-926-**-C

Helping businesses start up: A 'good practice guide' for business support organisations. 2000. 36 blz. (verkrijgbaar in alle talen van de Gemeenschap). Cat. nr.: CT-25-99-980-**-C

The acquis of the European Union under the management of Enterprise DG List of measures (the "pink book") - 31
December 2001. 2002, Brussel, Europese Commissie, DG Ondernemingen, 136 blz. (EN).

Recreational craft directive and comments to the directive combined. A guide to the application of Directive 94/25/EC of 16 June 1994. 2001. 104 blz. (EN). Cat. nr.: NB-19-98-334-EN-C

ATEX guidelines. Guidelines on the application of Directive 94/9/EC of 23 March 1994 on ... equipment and protective systems intended for use in potentially explosive atmospheres. 2001. 118 blz. (DE, FR, EN). Cat. nr.: NB-33-00-582-**-C

Guide to the implementation of directives based on the new approach and the global approach. 2000. 112 blz. (DE, FR, EN).
Cat. nr.: CO-22-99-014-**-C

In alle talen van de Gemeenschap verkrijgbaar:
<http://europa.eu.int/comm/enterprise/newapproach/legislation/guide/legislation.htm>

Electrical and mechanical engineering directory, 2000 edition. 133 blz. (EN). Cat. nr.: CO-24-99-275-EN-C

Useful facts in relation to the personal protective equipment (PPE) Directive 89/686/EEC. 2000. 145 blz. (EN).
Cat. nr.: CO-21-99-020-EN-C

Machinery: useful facts in relation to Directive 98/37/EC. 1999. 266 blz. (EN). Cat. nr.: CO-20-99-866-EN-C

Pharmaceuticals in the European Union. 2000. 36 blz. (EN). Cat. nr.: NB-30-00-059-EN-C

Cosmetlex: The rules governing cosmetic products in the European Union.

2000, 3 dln. (EN). dl. 1: Cosmetics legislation, 74 blz., € 14.50; dl. 2: Methods of analysis, 187 blz., € 31; dl. 3: Guidelines, 84 blz., € 16.

Eudralex: The rules governing medicinal products in the European Union. 1998-, (DE, EN, ES, FR, IT), priced.

Medicinal products for human use, delen 1, 2a, 2b, 3. Medicinal products for human and veterinary use, dl. 4.

Veterinary medicinal practice, delen 5, 6a, 6b, 7a, 7b (8 en 9 nog niet gepubliceerd).

On-lineversie: pharmacos.eudra.org/F2/eudralex/index.htm